

**Improving the Image of Future for the Elderly of 2050, Scenario Based
Fereshteh Adib Roshan⁻**

Ph.D. Student of Sport Management, IAU, Mashhad Branch, Iran.
faroshan@yahoo.com(*Corresponding Author*)

Mehdi Talebpour

Professor, Ferdowsi University of Mashhad, Iran. mtalebpour@yahoo.com

Hossein Peymanizad

Associate Professor, IAU, Mashhad Branch, Iran. A_Peymanizad@yahoo.com

Ali Asghar Pourazat

Professor, University of Tehran, Iran. pourezat@ut.ac.ir

Abstract

Purpose: Population aging is a phenomenon requiring attention. Any decision and action in this regard should be based on future image(s). Scenario planning is a way of thinking about the future and its focus is often on the possible images. The overall goal of this research is to identify and analyze the interactive and affective variables and key propellants affecting future images of the older using interactive effects analysis.

Method: This article is applied research based on use; In terms of the nature is exploratory research; In terms of data collection is descriptive-survey and according to application is classified within futures studies.

Findings: The findings in this study were extracted by using the Micmac software and interaction analysis that identified 12 subjective patterns and key factors such as personal and organizational learning, effective training, and localization of successful aging models. Personal skills, social networks, income and wealth distribution processes, demographic changes, customs changes, work force, financial stability, individualism, individual flexibility.

Conclusion: Generally, the authorities in the field of aging can be aware of the extent and importance of each of the variables mentioned, pay serious and operational attention to these factors, and be able to plan well and reasonably, in not far away future, it will not be neglected and ready for it.

Keywords: Identification and Analysis of Interactions, Future Images of the Elderly, Scenario, Elderly Future

دو فصلنامه آینده پژوهی ایران
سال چهارم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، صفحه ۲۲۹-۲۶۱
بهبود تصویر سالمندان ایران ۲۰۵۰ به آینده، مبتنی بر سناریو

فرشته ادیب روشن⁻

دانشجوی دکتری مدیریت ورزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، ایران. (نویسنده مسئول) faroshan@yahoo.com

مهدی طالب پور

استاد دانشگاه فردوسی مشهد، ایران. mtalebpour@yahoo.com

حسین پیمانی زاد

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، ایران. A_peymanizad@yahoo.com

علی اصغر پورعزت

استاد دانشگاه تهران، تهران، ایران. pourezzat@ut.ac.ir

چکیده

هدف: سالمندی جمعیت، پدیده‌ای است که هر کدام از کشورهای جهان، تجربه متفاوتی از رویارویی با آن دارند. این پدیده زمانی رنگ و بوی بحران به خود می‌گیرد که دولت‌ها با آمادگی لازم و کافی به استقبال آن نروند. اگر این مسئله را نیازمند اقدام بدانیم، قاعدتاً این تصمیم برآمده از تصویر یا تصاویری از آینده است که در صورت برنامه‌ریزی و اقدام مناسب برای آن، سبب تحقق یک آینده مطلوب و یا جلوگیری از تحقق تصویری نامطلوب می‌گردد. از این‌رو هدف از پژوهش حاضر، شناسایی عوامل و پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر بهبود تصویر سالمندان ایران با ورزش در افق ۲۰۵۰ است.

روش: پژوهش حاضر، دارای روش کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، ترکیبی (Mix Method) (کیفی و کمی) و از نظر رویکرد آینده‌پژوهانه، دارای ماهیت اکتشافی (Explorative) و توصیفی (Descriptive) است. در عین حال، در بخش نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات و راهبردها، «تجویزی» است. بنابراین، می‌کوشد به مقتضیات پیش روی سالمندان دست یابد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد از میان دوازده الگوی ذهنی استخراج‌شده در این پژوهش، یادگیری فردی و سازمانی، آموزش مؤثر و بومی‌سازی، مدل‌های موفق سالمندی من جمله در حوزه ورزش، بنیادی‌ترین عوامل در سامانه این پژوهش هستند.

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج تحقیق بایسته است که دولت در ترغیب جوانان کنونی ایران به حوزه توانمندسازی فردی و یادگیرنده بودن اقدام نموده و بسترهای آموزش را در این زمینه فراهم سازد. از این منظر، شناسایی این عوامل می‌تواند به درک بیشتر سیاست‌گذاران کلان، جهت برنامه‌ریزی‌های لازم برای دوران سالمندی جمعیت کمک نماید.

واژگان کلیدی: بحران سالمندی جمعیت، نرم‌افزار میک‌مک، تصاویر آینده، سناریو.

۱- مقدمه

در عصر حاضر ادغام جهانی و پیچیدگی در محیط نامطمئن سبب ظهور عصر فرارقابتی^۱ است که از ویژگی‌های بارز آن، فروپاشی چارچوب‌ها و بازی‌های قدیمی و قابل پیش‌بینی دولت‌ها است. این عصر صراحتاً بیان می‌کند که گرچه توجه به عناصر سنتی لازم و بایسته مانایی است، اما برای پیشرفت و توسعه کافی نیست و لازم است به نحوه ظهور تغییرات کلان توجه کرد. (یانگ و همکاران، ۲۰۱۹) به نظر می‌رسد یکی از راه‌هایی که می‌تواند بسترسازی مناسب برای این تحلیل باشد، بهره‌گیری از زمینه دانشی و آگاهی‌های نوین است. یکی از این دانش‌های نوین که اندیشمندان بزرگی در سرتاسر جهان با تمسک به آن، خدمتگذار دولت خود هستند، دانش آینده‌پژوهی^۲ است (مک کوا و همکاران، ۲۰۱۹) و چارچوب‌های حاکمیتی یکی از مصرف‌کنندگان اصلی این دست تولیدات دانشی هستند که با مطالعه ویژگی‌های انتقال تاریخ و به‌کارگیری بینش‌های به‌دست‌آمده از توسعه روندهای انتقال (به عنوان مثال، انرژی، غذا و سلامتی و ...) متمرکز شده است. (ذوالفقاریان و همکاران، ۲۰۱۹) درواقع سیاست‌گذاران کشورها با هدف ساخت آینده مطلوب خویش اقدام به آینده‌نگاری در بسترهای مختلف می‌کنند. ژاپنی‌ها از دهه ۱۹۷۰ این دانش را وارد سیاست‌گذاری‌های خود کرده‌اند و این مقدمه‌ای برای کسب تجربه توسط سایر کشورها در این زمینه بوده است. به عبارت دیگر، هرآن‌ کشور که در زمان غفلت و خواب‌آلودگی سایر کشورها، با تلاش و هشیاری، فرصت را غنیمت دانسته و خود را برای اکنون آماده کرده است، آن‌طور که خودش می‌خواهد از نعمت‌ها برخوردار می‌شود و آنانی که منفعل عمل می‌کنند، در آینده‌ای نه چندان دور شاهد نتایجی خواهند بود که بر آنها تحمل خواهد شد، نه اینکه آن را انتخاب کرده باشند. از این‌رو مطالعه اسناد آینده‌نگاری هر کشور، نشان از جهت‌گیری آن کشور برای آینده‌اش دارد، تا جایی که امروزه نهادهایی در سطح ملی و بین‌المللی وجود دارند که وظیفه رصد آینده سایر کشورها را بر عهده دارند. (گواهی و بابایی، ۱۳۹۶) نمونه‌ای از این دست مطالعات، توجه به مقوله سالمندی جمعیت است که هر کدام از کشورهای جهان تجربه متفاوتی از رویارویی با آن را دارند. متخصصین حوزه سالمندی جمعیت، عواملی از قبیل توسعه اقتصادی، اجتماعی و کاهش باروری را در صدر عوامل ایجاد سالمندی جمعیت دانسته‌اند. در حال حاضر توسعه‌یافته‌ترین کشورهای جهان در زمره سالخورده‌ترین کشورها محسوب می‌شوند. (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۱۵) بر این اساس سالخوردگی جمعیت پدیده‌ای است که واقعیت دارد و وقوع آن انکارناپذیر است و خیلی قبل‌تر

1 hyper-competition

2 Futures study

سازمان بهداشت جهانی در خصوص آن هشدار داده است. از این منظر رویارویی با این مسئله تنها زمانی رنگ و بوی بحران به خود می‌گیرد که دولت‌ها آمادگی لازم و کافی را برای این رویارویی با این مسئله نداشته باشند.

کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده و هم‌اکنون، جمعیت ایران در حال گذر از ساختار سنی جوان به سالخورده است. براساس پیش‌بینی‌های آماری انجام‌شده، جمعیت سالمندی ایران از ۷ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر در سال ۲۰۱۶ به حدود ۳۰ میلیون نفر در سال ۲۰۵۰ خواهد رسید. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) این مسئله به تنهایی گویای آن است که در صورت نبود برنامه‌ریزی مناسب برای رویارویی با این بحران، سالمندی جمعیت برای ایران، چالشی بزرگ خواهد بود. یکی از این تأثیرات این چالش، افزایش جمعیت غیرفعال و هزینه‌های اضافی زیادی است که در بخش‌های مختلف تولید، آموزش، فرهنگ، اقتصاد، صنعت، بیمه و ... بر دولت‌ها تحمیل خواهد شد. مثال بارز آن، هزینه‌های سنگین ناشی از بیماری‌های دوران سالمندی است؛ به طور مثال، بیماری دمانس یا زوال عقل که بیش از ۴۷ میلیون نفر در سرتاسر جهان در سال ۲۰۱۵ به آن مبتلا بودند، پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۳۰ به ۷۵ میلیون نفر برسد و انتظار می‌رود تا سال ۲۰۵۰ این تعداد سه برابر شوند. این بیماری به تنهایی در سال ۲۰۱۰ حدود ۶۰۴ میلیارد دلار در جهان هزینه داشته که تقریباً معادل ۱٪ از تولید ناخالص داخلی در سطح جهان است که به شدت قابل تامل است. (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۱۵).

از این رو سازمان ملل در سال ۱۹۸۲ شورای جهانی سالمندی را تشکیل داد و در همان سال طرحی را برای تعیین روز جهانی برای سالمندان ارائه کرد تا اینکه در سال ۱۹۹۰ این شورا، اول اکتبر را روز جهانی سالمندان تعیین کرد و هر ساله از طرف سازمان بهداشت جهانی شعاری برای این روز تعیین می‌شود که شعار سال ۲۰۱۹، «فرصت‌های برابر برای تمام سنین» نام‌گذاری شده است و متناسب با آن، به مدت یک هفته نام‌گذاری روزها به این نحو بود: روز اول سلامت و سبک زندگی سالم؛ روز دوم روز سالمند و همبستگی در بستر خانواده و جامعه؛ روز سوم روز سالمند، سنت‌های دیرین فرهنگی، دینی و تکریم منزلت آنان؛ روز چهارم روز سالمند، رفاه اجتماعی و محیط توانمندساز؛ روز پنجم روز سالمند، عدالت، حقوق شهروندی و حمایت‌های قانونی؛ روز ششم، روز سالمندی فعال و مشارکت اجتماعی؛ و روز هفتم روز سالمند و سازمان‌های مردم‌نهاد نام‌گذاری شده است. از این رو با تکیه بر تجربیات کشورهای موفق در این زمینه، می‌توان به این نتیجه رسید که راه‌گریزی از این بحران وجود ندارد و باید به دنبال گزیری اساسی بود که این سطح هوش ارتباط زیادی با سطح دانش، مهارت، توانمندی و توانمندسازی افراد دارد که از طریق آموزش و یادگیری به دست می‌آید. (زانگ و همکاران، ۲۰۱۷)

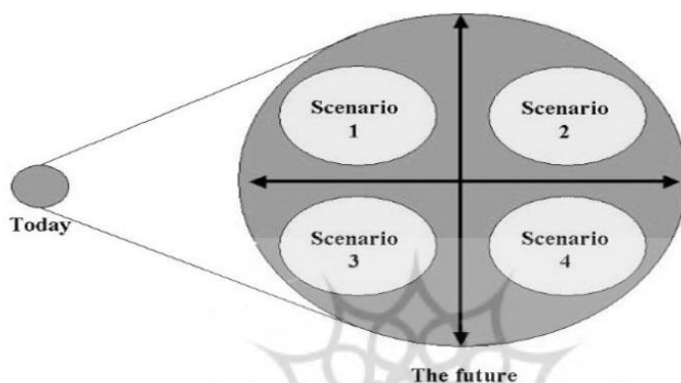
پژوهش حاضر با توجه به ماهیت آن، به شناسایی پیشران‌ها و تحلیل عوامل کلیدی اثرگذار بر این متغیرها می‌پردازد، در ادبیات آینده‌پژوهی، تعاریف متعددی از پیشران ارائه شده است. گوردون^۱ نیروهای تغییری را که در پس روند وجود دارند و معمولاً عوامل پیش‌برنده تغییر به شمار می‌روند، پیشران تعریف کرده است. (گوردون، ۱۳۹۲: ۱۸۲) در تعریف دبیرخانه آینده-نگاری ملی، نیروهای پیشران شامل عوامل اقتصادی، سیاسی، فناورانه و ... است، که تأثیرات وارد شده از سوی آنها در بافت‌های گوناگون برای ذی‌نفعان متعدد، معنا و مفهوم متفاوتی پیدا می‌کنند و در بطن خود حاوی فرصت‌ها و تهدیدهای جدی هستند. بر این اساس، نیروهای پیشران محرک و موتور اصلی تغییرات در سطح کلان هستند. (۱۳۹۵: ۹) در فرهنگ عبارات آینده‌پژوهی نیز پیشران این‌طور تعریف شده است: پیشران‌ها شامل اصطلاحاتی کلی برای اشاره به «شگفتی‌سازها» هستند که باعث ایجاد تحول در آینده، شکل دادن و تأثیر بر آن می‌شوند، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این تغییرات می‌توانند به وسیله اشخاص، موقعیت‌ها و یا نهادها ایجاد شوند. (فرهنگ آینده‌پژوهی، ۲۰۱۲) همچنین متخصصین زبان و ادب فارسی، از اصطلاح سرواژه برای تلخیص و نمایش انواع پیشران‌هایی که باعث ایجاد تغییر می‌شوند، استفاده می‌کنند. این کلان‌واژگان شامل مفاهیمی از قبیل، عوامل سیاسی، اقتصادی، سلامت، فرهنگ و اجتماع و ... می‌شود (اخوان کاظمی و نیکونهاد، ۱۳۹۷). از این‌رو شناسایی و ارزیابی این نیروها، نقطه عطف روش برنامه‌ریزی بر پایه سناریو به شمار می‌رود (گودت، ۱۹۹۱) و غفلت از این نیروهای پیشران و عوامل کلیدی در فرایند توسعه، باعث تضعیف تدریجی آنها و در نهایت تأثیرگذاری منفی آنها بر کل سیستم می‌شود. (بلالی، ۱۳۹۱) نکته حائز اهمیت این است که عموماً «مدیران کنترل کمتری بر نیروهای پیشران دارند و تنها اهرم مؤثری که برای برخورد با آنها در اختیار دارند، شناسایی و فهم تأثیرات آنهاست». از این‌رو شناسایی پیشران‌ها و عوامل کلیدی در این حوزه می‌تواند به مثابه موتور محرک دستیابی به آینده مطلوب در برنامه‌ریزی-های بلند مدت و سیاست‌گذاری‌های کلان باشد و مدیران به این صورت، بیشترین بهره را برای طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی سناریویی متناسب با موضوع مورد مطالعه خواهند داشت. درواقع شناسایی درست و دقیق عوامل کلیدی بر موفقیت یا ناکامی پرسش‌های پژوهش تأثیرگذار است و می‌تواند مبنای ارزنده‌ای برای برنامه‌ریزی در سطح مدیریت کلان باشد. (محمّدپور جابری و همکاران، ۱۳۹۵)

۲- مبانی نظری پژوهش

از مهم‌ترین مزایای مطالعات آینده می‌توان به ارائه تصاویر علمی و منسجم از آینده، ساماندهی چشم‌اندازها، آینده‌ها و خواسته‌های حوزه‌های مختلف مورد مطالعه، ایجاد اتفاق آرا و کمک به تدوین راهبردهای منطقه‌ای، ارائه مسیر خط‌مشی و اولویت‌های حل مسئله و افزایش آگاهی و دانش بازیگران کلیدی و تصمیم‌گیرندگان اشاره کرد. بر این اساس، لازمه حضور، رشد و بقا در عصر پر از تغییر و عدم قطعیت کنونی، بهره‌گیری از دانش آینده‌پژوهی به عنوان موضوعی کلیدی است و سازمان‌هایی که دارای دید کوتاه‌مدت و مقطعی باشند، بی‌شک برای حضور در آینده آماده نبوده و با چالش روبه‌رو خواهند شد. تعریف دیگری از آینده‌پژوهی، گویای این است که به موجب بهره‌گیری از دانش مطالعات آینده، فرد به درک کاملی از نیروهای شکل‌دهنده آینده در بلندمدت می‌رسد که باید در تدوین سیاست‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها مدنظر قرار گیرد. از این‌رو آینده‌نگری ارتباط تنگاتنگی با برنامه‌ریزی دارد. (قلی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸)

برنامه‌ریز به ابزاری نیاز دارد تا بتواند آینده را در قالب عناصر قابل پیش‌بینی بیان کند و عدم قطعیت‌ها را نشان دهد، این ابزار همان سناریوها هستند. سناریوها عدم قطعیت‌های موجود در آینده را نشانه می‌روند. از این‌رو عناصر پیش‌مشخص و عدم قطعیت‌های آینده را می‌توان با سناریوهای چندگانه تشریح کرد و براساس آنها در برابر آینده موضع گرفت و برنامه‌ریزی کرد. (Fahey & Randall, 1998) به تعبیری دیگر، برنامه‌ریزی سناریویی ابزاری است که آگاهی را در ۲۰ سال گذشته به عنوان روشی مؤثر برای تبیین آینده‌های غیر قابل اطمینان و کشف نظرات آنها در سازمان‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد. شرط اساسی برای واقعی بودن سناریوها این است که آنها باید محتمل باشند، منطقی باشند، به طور منطقی ساخته پرداخته شوند و قابلیت استفاده برای تصمیم‌گیرندگان امروزی را داشته باشند. شکل زیر، طراحی سناریو را به مثابه پیش‌بینی برای آینده نشان می‌دهد و اینکه چگونه سناریوهای مشخص این عدم قطعیت‌ها را در تصاویر کاملی از آینده جایگزین احتمالی پذیرفته‌اند (Rialland & Wold, 2009). این فرایند در برنامه‌ریزی شوارترز شامل هشت مرحله است. در این فرایند هشت مرحله‌ای، مراحل اول تا چهارم به شناسایی نیروهای پیشران و عوامل کلیدی می‌پردازند. (شوارتز، ۲۰۱۲: ۲۱۱-۲۳۶).

در پیشینه مطالعات تجربی پژوهش، تحقیقاتی از قبیل لیننسکمیت^۱ و همکاران (۲۰۰۴) به بررسی آینده‌نگاری مدیریت سالمندان در سالزبورگ اتریش پرداختند. هدف آنها از انجام این تحقیق، دستیابی به تدابیری به منظور اشتغال و ادامه فعالیت سالمندان بود که با روش (GBN) انجام شد و در نهایت دو عامل «فعالیت‌های سیاسی» و «فعالیت‌های عملیاتی» از بین عوامل شناسایی شده در این پژوهش به عنوان عدم قطعیت‌های کلیدی و تأثیرگذار بر آینده سالمندان شناسایی شد و زمینه‌ساز برنامه‌ریزی استراتژیک و شکل‌گیری سه سناریو با سه حالت گردید.

شکل ۱. سناریو به مثابه ابزاری برای برنامه‌ریزی برای آینده (Rialland & Wold, ۲۰۰۹)

کریستین تامسن^۲ در تحقیقی به بررسی آینده سالمندی در دانمارک پرداخت، او سه نسل را در فواصل سنی ۳۰ الی ۸۰ ساله مورد بررسی قرار داد درحالی‌که بیشترین تمرکز او افراد بین ۳۰ تا ۴۰ سال بود که سالمندان آینده این کشور را تشکیل می‌دهند. گارین^۳ و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهش خود دو پیشران اصلی افزایش جمعیت سالمندی کشورهای در حال توسعه را نرخ بالای باروری و نرخ پایین مرگ و میر دانست. شرگلد^۴ و همکاران (۲۰۱۵) تکنولوژی را به‌عنوان عامل ریسک و در ناحیه استراتژیک معرفی کرد. پاتربکا و همکاران (۲۰۱۱) زنانه شدن سالمندی را مهم‌ترین پیشران دانست و سیاست‌های خط‌مشی‌گذاری را بر مبنای آن پیشنهاد کرد. لافورتون^۵ و بالستات^۶ (۲۰۰۷) دو پیشران کلیدی را «کاهش شیوع ناتوانی جسمانی شدید در سالمندان» و «افزایش تقاضا برای مراقبت‌های طولانی‌مدت» دانست. نتایج

1. Linnenschmidt
2. Kirsten Thomsen
3. Guerin B
4. Shergold I
5. Lafortune
6. Balestat

تحقیق گوهری‌نژاد و همکاران (۲۰۱۶) در تحقیقی با عنوان «آینده‌نگاری مراقبت‌های سالمندی با تکنیک سناریو» نشان داد که توجه به مقوله سالمندان در قوانین و اسناد بالادستی مغفول مانده و تنها دو سند سیاسی ویژه سالمندان در کشور تدوین شده است. همچنین در نتایج مطالعات کیفی خود از بین ۶۱ فاکتور شناسایی‌شده برای آینده مراقبت‌های سالمندی کشور، دو عامل پیشران و عدم قطعیت کلیدی با عنوان پاسخگویی و فناوری از درون را استخراج کرد. خدامرادی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان «بررسی روند سالمندی و لزوم برنامه‌ریزی خدمات سلامت برای سالمندان»، پیشنهاد داد سیاست‌گذاری در راستای تامین سلامت سالمندان و بهبود شیوه زندگی آنان صورت گیرد و برنامه‌ریزی در این زمینه به یکی از اولویت‌های اصلی نظام رفاهی و سلامت کشور تبدیل شود. جورکش و نظری (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «آینده‌نگاری ورزش سالمندی ایران با به‌کارگیری ماتریس اثرات متقابل» به این نتیجه رسیدند که شش عامل کلیدی توجه به جایگاه سالمندان، ایجاد ارگان مخصوص سالمندان، اختصاص بودجه، الگوگیری از دیگر کشورها، طراحی برنامه‌های بلندمدت و ایجاد راهبردهای فرایندمحور مهمترین عوامل پیش‌روی آینده ورزش سالمندی در ایران هستند. تعمقی کوتاه در پژوهش‌های قبلی، نشان می‌دهد که مقوله پدیده سالمندی جمعیت و سالمندان، یکی از متغیرهای کلانی است که در صورت نبود برنامه‌ریزی درست و دقیق برای آن، در آینده‌ای نه چندان دور می‌تواند بن‌مایه‌های ایجاد بحران را در ایران تشکیل دهد. با این حال خواسته محققین در این پژوهش، پررنگ‌تر نمودن جای خالی واژه تصاویر آینده^۱ در ذهن مدیران سیاست‌گذار در سطح کلان است، به نحوی که بتوانند آینده‌های متفاوت پیش رو را شفاف‌تر ببینند و خود را با کسب مهارت‌های لازم برای آینده تجهیز نمایند. و این اقدام، بی‌شک تنها راه خروج از بحران‌های اجتماعی پیش رو خواهد بود.

تدقیق در تصاویر آینده، واقعیت‌های اجتماعی، رفتار و تصمیمات ما، از طریق حلقه‌های بازخورد (آینده‌های مطلوب، ممکن و مرجح) و اقدام به طرح‌ریزی و تصمیم‌گیری براساس آن، اقدامی است که دولت‌های آینده‌نگر، تصمیم‌های خود را بر اساس آن می‌گیرند. (کشاورز ترک، ۱۳۹۶) از این‌رو مطالعات آینده یا دانش آینده‌پژوهی، ضمن بهره‌گیری از مدل‌ها و تحلیل‌های منطقی می‌تواند قادر به تحلیل عوامل ایجاد موفقیت باشد. (Weimer & Vining, 2017) همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، مسائل آینده، تنها زمانی رنگ و بوی بحران به خود می‌گیرد که دولت‌ها آمادگی لازم و کافی را برای رویارویی با آن مسائل نداشته باشند. (Aggarwal, 2019) مطابق آنچه گفته شد، پژوهش حاضر، دو هدف عمده را تعقیب می‌کند، اول آنکه

1. The Image of The Future

شناختی هرچند کلی در فهم واژه تصاویر آینده ارائه دهد و دوم اینکه عوامل و پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر تصاویر آینده سالمندان را با توجه به جایگاه ورزش، جهت دستیابی به سناریوهای مطلوب ارائه دهد. در نهایت هدف از پژوهش حاضر گشودن باب تعامل و برنامه-ریزی هرچه بیشتر برای جوانان کنونی ایران است که در سال ۲۰۵۰ سالمند هستند. با این امید که منجر به خلق و بازنویسی تصاویر مطلوب‌تر از آنچه در این پژوهش شناسایی شده است، گردد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، پژوهشی با محتوا و ابزار آینده‌پژوهانه است که از نظر مقاصد تحقیق، دارای روش کاربردی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، دارای روش ترکیبی^۱ (کیفی و کمی) و از نظر رویکرد آینده‌پژوهانه دارای ماهیت اکتشافی^۲ و توصیفی^۳ است (از آن رو که در پی شناسایی بدیل‌ها و گزینه‌های گوناگون آینده در موضوع پژوهش است). در عین حال، در بخش نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها و راهبردها، از آنجا که هدف و ارزش «همکاری مشارکت» را ملاک قرار داده است، دارای رویکرد آینده‌پژوهانه «تجویزی» است. بنابراین، ضمن تلاش برای شناخت گزینه‌های محتمل آینده در زمینه موضوع تحقیق (شناسایی عوامل کلیدی تأثیرگذار بر آینده سالمندان)، می‌کوشد به نوعی ارزیابی کلی از تناسب سناریوهای حاصل با مقتضیات پیش روی آنها دست یابد. رویکرد مبتنی بر سناریو، روش‌شناسی متعارفی در آینده‌پژوهی است، که هدف از آن، فراتر رفتن از محدودیت‌های تفکر، از طریق تصویرسازی از آینده‌های محتمل یا مرجح است. (بیشاپ و همکاران، ۲۰۰۷) درواقع سناریوها با ارائه کلان‌تصویرهایی از آینده، بدیل‌هایی معنادار برای آینده فراهم می‌کنند. (سان، ۲۰۱۳) در این پژوهش، از هر دو رویکرد کمی (پرسش‌نامه و نرم‌افزار) و کیفی (مصاحبه‌های عمیق و نظرسنجی خبرگان) برای گردآوری داده‌های کمی و کیفی مورد نیاز بهره گرفته شد. مدل مبنا در این پژوهش گام اول و دوم از مدل بیشاپ و هاینز (۲۰۰۷) است. گام‌های این مدل شامل چارچوب‌بندی، پویش محیطی و پیش‌بینی است و گام‌های اول تا سوم پیترو شوارترز (۲۰۱۱: ۲۱۱-۲۳۶) می‌باشد. براساس این مدل، از شناسایی و رتبه‌بندی عوامل کلیدی (پویش محیطی و پرسش‌نامه) به پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های اصلی و از آنجا به منطق سناریویی (پرسش‌نامه و نرم‌افزار MIC MAC) دست یازیده می‌شود. مشاهده جدول (۱).

1. Mix Method
2. Explorative
3. Descriptive

جدول ۱ معرفی گام‌های پژوهش براساس مدل شوارتز ۲۰۱۱

گام اول: شناسایی موضوعات و تصمیمات اساسی پژوهش
در گام نخست با استفاده از مطالعات عمیق کتابخانه‌ای (اطلاعات موجود در وب‌سایت‌ها فیلم‌ها، مقالات، مجلات، کتاب‌ها و ...) و مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با خبرگان، عوامل کلیدی تأثیرگذار بر تصاویر آینده سالمندان شناسایی شدند.
گام دوم: شناسایی عوامل و نیروهای کلیدی موجود در محیط
در این گام با استفاده از نظرسنجی خبرگان، از طریق پرسش‌نامه نیمه‌ساختاریافته عوامل و نیروهای کلیدی شناسایی می‌شوند.
گام سوم: بررسی عوامل کلیدی براساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری
در این گام ضمن تحلیل محیط و سنجش پایداری و یا ناپایداری سیستم، عوامل کلیدی براساس اهمیت و میزان عدم قطعیت رتبه‌بندی می‌شوند (تحلیل تأثیرات متقابل از طریق نرم‌افزار میک‌مک)

۳-۱- شرح گام‌های پژوهش

گام‌های اول تا دوم این مدل (چارچوب‌بندی و پویش محیطی)، پیش‌تر در رساله دکتری با عنوان «تدوین بسته خط‌مشی برای بهبود تصویر سالمندان به ورزش در افق ۲۰۵۰» انجام شده است. جامعه آماری در این مطالعه، خبرگان حوزه جمعیت‌شناسی، آینده‌پژوهی، سیاست‌گذاری و علوم ورزشی بودند و انتخاب مشارکت‌کنندگان در این پژوهش براساس ارتباط نزدیک آنها با موضوع و اهمیت حضور آنها در پژوهش بود و شامل طیف وسیعی از افراد از جمله سیاست‌گذاران سطح کلان، مدیران وزارت ورزش، وزارت بهداشت، وزارت رفاه، صندوق بازنشستگی کشور، مرکز آمار کشور، دانشگاه‌های دولتی و آزاد کشور و مدیران سازمان‌های مرتبط در حوزه سالمندی بوده‌اند که مشخصات آنها در جدول ۲ آمده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بهبود تصویر سالمندان ایران ۲۰۵۰ به آینده، مبتنی بر سناریو/۲۳۹

جدول ۲ اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان پژوهش

مشارکت‌کنندگان	سن (حدوداً)	سطح تحصیلات	پست سازمانی	سابقه تخطی	حوزه تخصصی	مشارکت‌کنندگان	سن (حدوداً)	سطح تحصیلات	پست سازمانی	سابقه تخطی	حوزه تخصصی
۱	۶۳	دکتری	عضو هیئت علمی تربیت مدرس	۲۱ سال	جمعیت تناسی	۱۱	۵۰	دکتری	هیئت علمی دانشگاه تهران	۲۴	آینده‌پژوهی
۲	۵۷	دکتری	عضو هیئت علمی گروه جمعیت‌شناسی دانشگاه تربیت مدرس	۱۷ سال	جمعیت تناسی	۱۲	۵۵	دکتری	هیئت علمی دانشگاه فردوسی	۲۳	علوم ورزشی
۳	۵۱	دکتری	مدیر کل شورای ملی سالمندان	۳۰ سال	سالمندی	۱۳	۵۷	کارشناس ارشد	معاونت سازمان صندوق بازنشستگی کشور	۲۵	سالمندی
۴	۶۲	دکتری	هیئت علمی دانشگاه تهران	۳۲ سال	سالمندی	۱۴	۵۹	دکتری	معاونت سازمان صندوق بازنشستگی کشور	۳۰	سالمندی/ سیاست گذاری
۵	۴۵	دکتری	هیئت علمی دانشگاه مازندران	۲۰ سال	جمعیت تناسی	۱۵	۳۱	دکتری	پژوهشگر	۳	آینده‌پژوهی
۶	۳۱	دکتری	هیئت علمی دانشگاه تهران	۴ سال	سیاست گذاری	۱۶	۴۷	دکتری	هیئت علمی دانشگاه آزاد علوم تحقیقات تهران	۱۸	علوم ورزشی
۷	۳۸	دکتری	هیئت علمی دانشگاه اصفهان	۴ سال	آینده‌پژوهی	۱۷	۵۱	دکتری	هیئت علمی پژوهشگاه چشم‌انداز و آینده‌پژوهی	۱۷	آینده‌پژوهی سیاست گذاری
۸	۴۵	دکتری	هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و توان‌بخشی	۱۲	سالمندان	۱۸	۳۷	دکتری	هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس	۶	علوم ورزشی
۹	۴۲	دکتری	معاونت فرهنگی اجتماعی وزارت ورزش	۱۶	سیاست گذاری	۱۹	۵۱	دکتری	استاد دانشگاه و پژوهشگر تخصصی	۲۸	سالمندی
۱۰	۴۸	دکتری	مدیر عامل مرکز نگهداری سالمندان	۱۱	سالمندی	۲۰	۵۳	دکتری	هیئت علمی دانشگاه گیلان	۹	آینده پژوهی

با توجه به جدول ۲ و در بخش جمعیت‌شناختی ۱۰۰ درصد جامعه آماری پژوهش دارای مدرک دکتری بودند. همچنین ۳۵ درصد متخصص در گروه سالمندان، ۱۰ درصد سیاست-گذاری، ۱۵ درصد جمعیت‌شناسی، ۲۵ درصد آینده‌پژوهی و ۱۵ درصد در گروه علوم ورزشی قرار داشتند. به لحاظ سابقه کاری، ۲۵ درصد کمتر از ۱۰ سال، ۳۵ درصد بین ۱۰ تا ۲۰ سال، ۱۰ درصد بالای ۳۰ سال، ۳۰ درصد بین ۲۱ تا ۳۰ سال هستند و به لحاظ میزان سن، ۲۰ درصد بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۲۵ درصد بین ۴۱ تا ۵۰ سال، ۴۵ درصد بین ۵۱ تا ۶۰ سال و ۱۰ درصد در رده سنی ۶۰ سال به بالا قرار داشتند.

در گام بعدی پژوهش براساس مدل بیشاپ و همکاران (۲۰۰۷)، مبنی بر پویش محیطی، مرور ادبیات تحقیق بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای، از میان مقالات علمی، کتب، مناظره‌های رادیویی و تلویزیونی، روزنامه‌ها، یادداشت‌ها، فیلم‌ها و مجلات و... تمامی اطلاعات مربوط به هدف پژوهش شناسایی گردید. در ادامه از مصاحبه برای تکمیل شناسایی عوامل استفاده شد. از این‌رو، ضمن بررسی مطالعات کتابخانه‌ای ۷ نفر از کسانی که در حوزه سالمندان صاحب اثر و نظر بودند شناسایی شد. از این تعداد با بررسی و معرفی تیم پژوهش ۵ نفر به عنوان خبرگان اولیه معرفی شدند و فرایند مصاحبه‌ها با ۳ نفر خبره داوطلب آغاز گردید، سپس این خبرگان افراد دیگری را معرفی کردند و فرایند به همین طریق (به صورت تعاملی - گلوله‌برفی) ادامه یافت. در مجموع تعداد ۳۶ نفر خبره شناسایی شدند که از این تعداد تنها ۲۰ نفر از خبرگان حاضر به همکاری شدند. همچنین لازم به ذکر است که مشارکت در این پژوهش از سوی افراد کاملاً آزادانه بوده و به ایشان اطمینان داده شد که پاسخ آنها به صورت محرمانه باقی خواهد ماند. مدت زمان انجام هر مصاحبه، ۴۵ تا ۱۲۰ دقیقه بود که مصاحبه‌ها با دستگاه ضبط صوت، ضبط می‌شد. در نهایت پس از اتمام مصاحبه‌ها، اطلاعات در قالب متن پیاده‌سازی و نهایی‌سازی شد. در گام بعدی کلیه اطلاعات برآمده از مرحله اول و دوم با یکدیگر ادغام شده و عوامل کلیدی اولیه (۱۸۱ عامل) به دست آمد. پس از تجمیع عوامل کلیدی در گام قبلی این اطلاعات به کمک تیم پژوهش بررسی و تعدیل شد و در قالب عبارت‌های کوتاه و منقطع با تعداد ۵۱ عامل شناسایی شد. سپس این عوامل با نظرخواهی از ۵ نفر از خبرگان به تعداد ۳۷ عامل مجدد تقلیل یافت. در مرحله بعد، از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا براساس دستورالعمل پرسش‌نامه میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری، به عوامل شناسایی‌شده از منفی ۳ تا مثبت ۳ امتیاز داده و پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کنند. در نهایت داده‌های به‌دست‌آمده وارد نرم‌افزار Mic-mac شد تا به کمک تحلیل تأثیرات متقابل، ذهنیت‌های مختلف مشارکت‌کنندگان شناسایی شود و به کمک آن به سؤال‌های پژوهش پاسخ داده شود (جدول ۳).

جدول ۳ بخشی از پرسش‌نامه تأثیرپذیری و تأثیرگذاری متغیرها

په‌گیری از استعدادها و پتانسیل‌های فکری موجود	انصاف در ارائه خدمات	ثبات مالی	نرخ وابستگی	پوشش تامین اجتماعی	امنیت شغلی	اصلاحات سیستم بازنشستگی	نیروی کار	از بین رفتن تبعیض جنسیتی و حضور زنان در جامعه	توجه به درخواست‌های سالمندان آینده	
									.	توجه به درخواست‌های سالمندان آینده
								.		از بین رفتن تبعیض جنسیتی و حضور زنان در جامعه
							.			نیروی کار
						.				اصلاحات سیستم بازنشستگی
										امنیت شغلی
										پوشش تامین اجتماعی
			.							نرخ وابستگی
		.								ثبات مالی
	.									انصاف در ارائه خدمات
.										په‌گیری از استعدادها و پتانسیل‌های فکری موجود

۳-۲- روایی سنجی پرسش‌نامه پژوهش

تحلیل تأثیرات متقابل به وسیله Mic-mac، ابزاری پیوند دهنده و قوی بین تفکرات و عقاید است که از طریق تشکیل ماتریس و برقراری ارتباط بین همه متغیرها، به تحلیل سیستم می-پردازد و به این صورت در تکامل سیستم مؤثر است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، ماتریس عوامل کلیدی مؤثر بر آینده سالمندان، در دور دوم، از مطلوبیت ۱۰۰٪ برخوردار گردید. که این عامل نشان‌دهنده روایی بالای پرسش‌نامه‌ها است (مشاهده جدول ۴).

جدول ۴ بررسی میزان ثبات سیستم

تکرار	میزان وابستگی سیستم	میزان تأثیرگذاری سیستم
دور اول	%۹۵	%۹۵
دور دوم	%۱۰۰	%۱۰۱

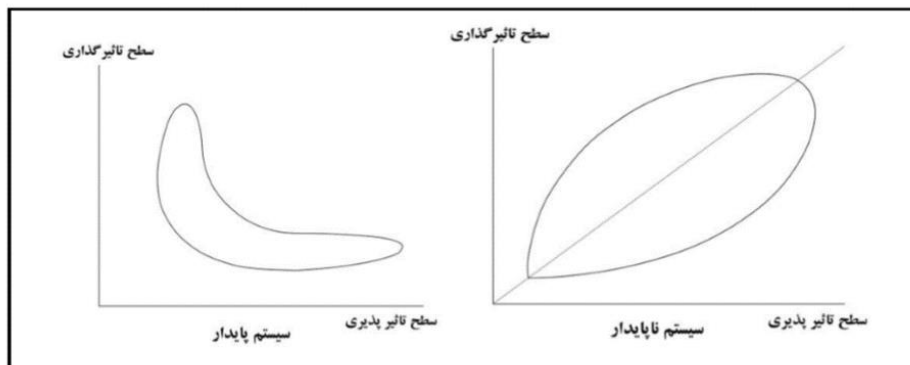
۴- یافته‌های پژوهش

در بخش تحلیلی سیستم به شرح زیر است:

پراکندگی متغیرها در داخل نمودار نشان از میزان پایداری یا ناپایداری سیستم دارد. به این صورت که اگر متغیرها به صورت L در نمودار قرار گیرند، سیستم پایدار است. این حالت سیستم، نشانگر ثبات در متغیرهای تأثیرگذار و تداوم تأثیر آنها بر سایر متغیرها است. به عبارت دیگر در این سیستم، تعداد متغیرهایی که بیشترین میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را دارند، بیشتر است. از این رو در این سیستم قابلیت کنترل و هدایت سیستم آسان‌تر است. همچنین اگر متغیرها و عوامل استراتژیک از سمت محور مختصات به سمت انتهای نمودار و در حوالی آن پخش شده باشند سیستم ناپایدار بوده و کمبود متغیرهای تأثیرگذار، عامل تهدید سیستم می‌باشد (شکل ۲). با توجه به شکل ۲ پراکندگی عوامل کلیدی شناسایی شده تأثیرگذار بر آینده سالمندان با توجه به جایگاه ورزش، گویای وضعیت ناپایدار این سیستم است. در شکل ۳ و شکل ۴ ماتریس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری در عوامل مستقیم و غیرمستقیم ارائه گردیده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بهبود تصویر سالمندان ایران ۲۰۵۰ به آینده، مبتنی بر سناریو/۲۴۳

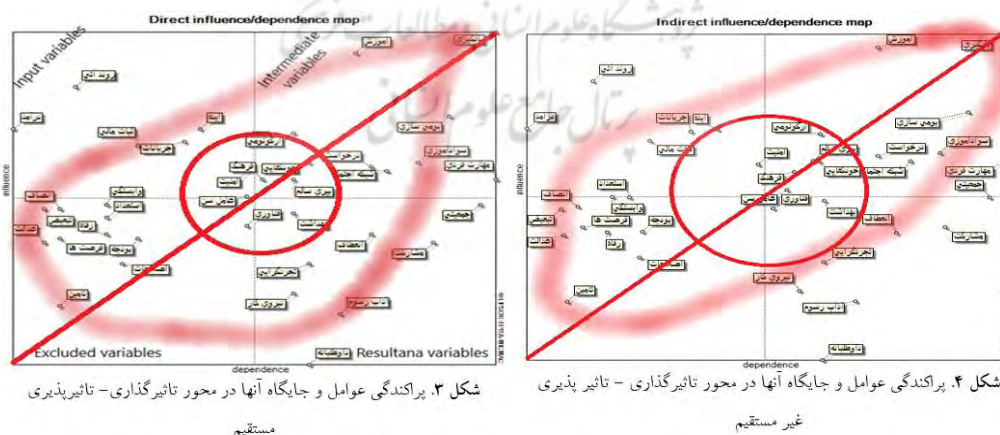
شکل ۲. پایداری و ناپایداری سیستم

درجه پرشدگی ماتریس ۸۴,۷۳ درصد است. از مجموع ۱۱۶۰ رابطه ممکن، ۲۰۹ بدون تأثیر (۰)، تعداد ۵۴۰ رابطه ضعیف (یک)، ۵۴۸ رابطه متوسط (دو) و ۷۲ رابطه با تأثیر زیاد گزارش شدند.

جدول ۵. ویژگی‌های عمومی ماتریس مورد مطالعه

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد (صفرها)	تعداد (یک-ها)	تعداد (دو-ها)	تعداد (سه-ها)	تأثیر بالقوه	مجموع	درجه پرشدگی
ارزش	۳۷	۵	۲۰۹	۵۴۰	۵	۷۲	۰	۱۱۶۰	۸۴,۷۳

تحلیل جایگاه عوامل و پیشران‌های شناسایی شده در ماتریس شکل شماره ۴ و ۵ نمایش داده است و تحلیل آن به شرح زیر می‌باشد.

شکل ۳. پراکندگی عوامل و جایگاه آنها در محور تأثیرگذاری- تأثیرپذیری

شکل ۴. پراکندگی عوامل و جایگاه آنها در محور تأثیرگذاری- تأثیرپذیری

۴-۱ - ناحیه اول (متغیرهای تأثیر گذار) (Input variables)

شامل متغیرهایی است که بیشترین میزان تأثیرگذاری و کمترین میزان تأثیرپذیری را دارند. این متغیرها تأثیر بسیار زیادی در پویایی سیستم دارند و تعیین‌کننده رفتار سیستم هستند. همچنین با برنامه‌ریزی مناسب برای این متغیرها می‌توان تأثیر آنها بر دیگر متغیرهای تصویرساز آینده سالمندان را انتظار داشت. این متغیرها، شامل همکاری و دریافت ایده از خارج مرزها، ثبات مالی، تمرکز بر جریان‌ها و تحولات اثرگذار، شناسایی روندهای آتی و تأثیرگذار و فراگرد توزیع درآمد و ثروت است. وضعیت احتمالی این متغیرها، تعیین‌کننده وضعیت احتمالی بسیاری دیگر از متغیرهای تأثیرگذار بر آینده سالمندان است. از این رو در فرایند سناریونگاری این عوامل نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند. بنابراین می‌توان این متغیرها را تعیین‌کننده و یا تأثیرگذار در نظر گرفت.

۴-۲ - ناحیه دوم (متغیرهای دو وجهی) (Intermediate variables)

این متغیرها عواملی هستند که از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالایی برخوردار هستند. به این عوامل دو وجهی نیز گفته می‌شود. عوامل دو وجهی، کم و بیش پویایی و پایداری این سیستم را تحت الشعاع قرار می‌دهند. این عوامل به دو دسته متغیرهای ریسک و هدف تقسیم می‌شوند. متغیرهای ریسک در ناحیه خط قطری شمال شرقی بوده و ظرفیت بالایی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی دارند. یادگیری فردی و سازمانی و تا حدودی آموزش مؤثر از جمله عواملی هستند که قابلیت تبدیل به متغیرهای کلیدی را دارند. گروه دوم در این ناحیه متغیرهای هدف هستند، متغیرهای هدف در زیر خط قطری این ناحیه قرار دارند. این متغیرها نتایج تکاملی سیستم بوده تأثیرگذاری‌شان بیشتر از تأثیرپذیری‌شان است، نشان‌دهنده اهداف ممکن در سیستم هستند و می‌توان با برنامه‌ریزی درست از طریق آنها به اهداف مورد نظر در سیستم دست یافت. این متغیرها در این تحقیق شامل بومی‌سازی مدل‌های موفق سالمندی، سوادآموزی، مهارت‌های فردی، شبکه‌های اجتماعی، توجه به درخواست‌های سالمندان آینده است.

۴-۳ - ناحیه سوم (متغیرهای وابسته) (resultant variables)

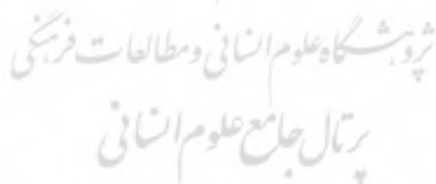
عوامل این محور در ناحیه جنوب شرقی قرار گرفته، میزان تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بالایی دارند. از این رو به این متغیرها تأثیرپذیر می‌گویند که نقش راهبردی در تصاویر آینده سالمندان دارند. تغییرات جمعیتی، مشارکت در زندگی اجتماعی، انعطاف‌پذیری فردی، تغییرات در آداب و رسوم، تجردگرایی، نیروی کار و فعالیت‌های داوطلبانه در این گروه قرار می‌گیرند.

۴-۴ - ناحیه چهارم (متغیرهای مستقل) (Excluded variables)

متغیرهای ساکن در این نمودار میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی دارند و در قسمت جنوب غربی نمودار واقع شده‌اند. این متغیرها بر روندهایی دلالت دارند که تغییرات بسیار کمی را شامل می‌شوند. درواقع این متغیرها به صورت مستقل عمل می‌کنند. عوامل مستقل به دو دسته تقسیم می‌شوند، عوامل نتیجه و اهرمی ثانویه. مستقل از نتیجه، نزدیک محور مختصات بوده و از نظر خبرگان از میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کمتری در سیستم برخوردارند. عواملی از قبیل اصلاحات سیستم بازنشستگی، پوشش تامین اجتماعی، بودجه دولتی، نرخ وابستگی و بهره‌گیری از استعدادها و پتانسیل‌های فکری موجود در این گروه قرار دارند و متغیرهای اهرمی ثانویه که در ناحیه جنوب غربی و بالای محور مختصات قرار می‌گیرند و شامل تجزیه و تحلیل فرصت‌های ساخت‌یافته و راهبردی، عدالت اقتصادی، انصاف در ارائه خدمات و از بین رفتن تبعیض جنسیتی و حضور زنان در جامعه در گروه دوم می‌شوند.

۴-۵ - ناحیه پنجم (متغیرهای خود تنظیمی) (Cluster or self-adjusting variables)

متغیرهای این ناحیه عمدتاً به سایر ناحیه‌ها تمایل دارند، اما توانایی تصمیم‌گیری قطعی برای آن را ندارند. این عوامل عبارتند از: سن یک عدد است، توسعه فناوری، وضعیت بهداشت و سلامت، توسعه فرهنگ ورزش و سالم پیر شدن.

جدول ۶ یکی از مهم‌ترین خروجی میک‌مک است، که در این پژوهش به صورت تجمیعی، میزان اثرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل بر یکدیگر را مورد بررسی قرار می‌دهد. همچنین در این جدول میزان خالص تأثیرپذیری و تأثیرگذاری عوامل، نوع متغیر و وضعیت آن نیز آورده شده است. این جدول به صورت کلی اطلاعات خوبی در خصوص وضعیت سیستم به مخاطب ارائه می‌دهد. به عنوان نمونه، متغیر شماره (۲۴) با توجه به موقعیت قرارگیری آن در ماتریس، در گروه متغیرهای دو وجهی قرار می‌گیرد و با توجه به اینکه بالای خط قطر قرار گرفته، متغیر ریسک است، بنابراین یک عامل کلیدی محسوب می‌شود.

جدول ۶. جایگاه و اثرات هر یک از عوامل در نمودار تأثیرپذیری - تأثیرگذاری

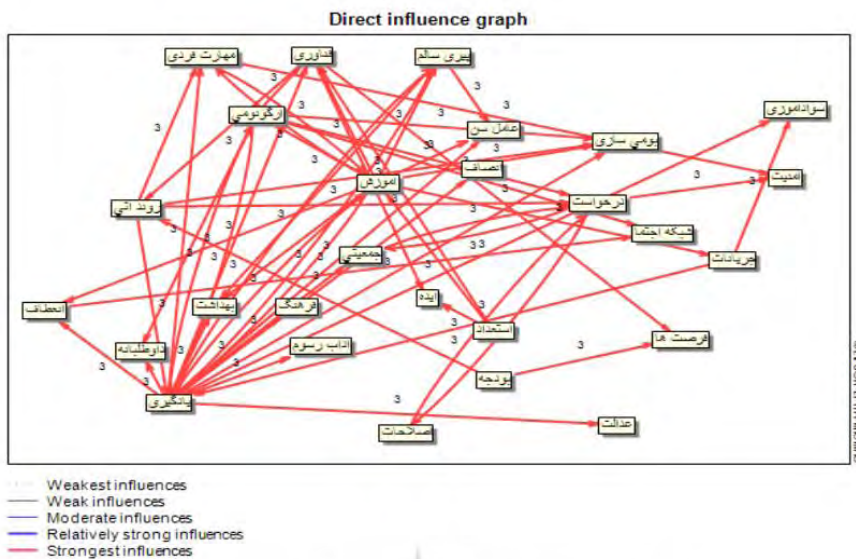
ردیف	عامل	نوع متغیر	وضعیت متغیر	اثرهای مستقیم		خالص	اثرهای غیرمستقیم		مجموع
				تأثیرپذیری	تأثیرگذاری		تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	
۱	توجه به درخواست‌های سالمندان آینده	شرط	دو وجهی	۵۸	۵۷	۵۷.۵	۱۳۸۴۱۶	۱۳۷۸۵۹	۱۶۸۱۳۷.۵
۲	از بین رفتن تمایز جنسیتی و حضور زنان در جامعه	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۷	۳۷	۳۴	۱۱۶۱۰۶	۹۳۶۱۳	۱۰۶۸۵۹.۵
۳	تغییر کار	واسته	خروجی	۵۳	۲۷	۳۰	۶۶۸۷۰	۱۳۳۲۵۳	۱۰۰۴۴۱.۵
۴	اصلاحات سیستم بازنشستگی	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۲۴	۳۴	۳۸	۸۷۰۳۹	۱۰۷۰۴۰	۹۷۰۴۹.۵
۵	انستیتو شغلی	تنظیم کننده		۵۰	۵۶	۵۳	۱۳۳۲۳۸	۱۳۷۳۵۲	۱۳۵۲۴۶
۶	یوشن ناحیه اجتماعی	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۸	۲۴	۳۱	۶۰۳۶۶	۹۳۶۱۳	۷۷۳۹۳.۵
۷	نرخ وابستگی	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۱	۲۸	۲۴.۵	۱۳۳۲۳۷	۱۰۲۳۲۸	۱۱۶۲۹۷.۵
۸	تثبات مالی	تأثیرگذار	ورودی	۳۳	۶۲	۵۲.۵	۱۵۷۳۷۸	۱۰۸۷۸۵	۱۳۳۳۳۲
۹	انصاف در ارائه خدمات	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۸	۳۷	۳۲.۵	۱۱۷۶۸۳	۹۳۳۳۷	۱۰۷۰۶۰
۱۰	بهره‌گیری از استعداد ها و پتانسیل های فکری موجود	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۱	۲۵	۲۳	۱۳۳۲۶۲	۱۰۵۲۷۲	۱۱۳۳۲۷
۱۱	عدالت اقتصادی	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۷	۳۹	۳۸	۱۰۰۳۱۸	۹۳۰۵۳	۹۷۱۸۵.۵
۱۲	فراگیره توزیع درآمد و ثروت	تأثیرگذار	ورودی	۳۵	۶۶	۵۰.۵	۱۶۳۸۸۲	۸۷۷۴۱	۱۳۳۳۰۵
۱۳	خودکنش	ریسک	دو وجهی	۵۳	۵۸	۵۶	۱۳۵۱۶۵	۱۳۷۷۲۵	۱۳۱۳۵۵
۱۴	رفاه ظنی	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۱	۳۱	۳۱	۱۰۲۳۴۴	۱۰۲۳۷۵	۱۰۱۹۰۲
۱۵	بودجه دولتی	اهریس تأثیرپذیری	سه‌تایی	۳۳	۳۰	۳۱.۵	۱۰۲۵۸۸	۱۰۷۵۱۶	۱۰۵۰۵۲
۱۶	تغییرات جمعیتی	خروجی	واسته	۶۵	۳۸	۵۶.۵	۱۳۳۲۵۱	۱۶۶۹۸۹	۱۳۵۱۴۰
۱۷	تغییرات کلی	خروجی	واسته	۵۳	۳۴	۳۴	۸۳۳۶۶	۱۳۳۶۰۲	۱۱۱۳۳۲
۱۸	نیگ‌های اجتماعی	شرطی	دو وجهی	۵۹	۵۶	۵۷.۵	۱۳۵۱۷۷	۱۵۳۶۶۸	۱۳۹۳۲۲.۵
۱۹	فصلیت های ناوظیفه	خروجی	واسته	۵۳	۱۰	۳۴	۲۵۰۳۳	۱۳۸۳۴۹	۸۱۶۹۱
۲۰	تغییرات در آداب و رسوم	خروجی	واسته	۵۶	۲۴	۳۹	۶۰۶۴۰	۱۳۳۲۵۵	۱۰۳۳۲۵.۵
۲۱	بومی سازی مدل‌های موفق سالمندی	ریسک	دو وجهی	۶۳	۶۹	۶۶	۱۳۷۷۲۹	۱۶۳۳۸۶	۱۶۹۰۵۷.۵
۲۲	مشارکت‌های فردی	ریسک	دو وجهی	۶۶	۵۳	۶۰	۱۳۳۲۷۷	۱۶۳۳۱۲	۱۵۳۴۵۵.۵
۲۳	سواد آتوزی	شرطی	دو وجهی	۶۱	۵۸	۵۹.۵	۱۵۰۰۳۷	۱۵۸۵۰۸	۱۵۴۲۷۷.۵
۲۴	مادگیری فردی و سازمانی	ریسک	دو وجهی	۶۶	۸۹	۷۷.۵	۲۲۱۷۸۲	۱۶۸۷۰۸	۱۶۵۴۴۶
۲۵	مشارکت در زندگی اجتماعی	خروجی	واسته	۶۲	۳۹	۵۰.۵	۱۰۵۳۷۵	۱۵۹۴۱۲	۱۳۳۲۳۲.۵
۲۶	تمرکز بر جمعانات و تحولات اثرگذار	تأثیرگذار	ورودی	۳۶	۶۳	۵۴.۵	۱۶۳۰۳۷	۱۱۵۸۱۷	۱۳۹۳۳۲
۲۷	انطباق پذیری فردی	تأثیرگذار	ورودی	۵۸	۳۱	۳۹.۵	۱۰۱۸۴۱	۱۵۱۰۴۱	۱۲۶۴۴۱

بهبود تصویر سالمندان ایران ۲۰۵۰ به آینده، مبتنی بر سناریو/۲۴۷

۲۸	تغییرات زیرساخت‌های مسکن و راه‌ها با توجه به ارگونومی	ریسک	دو وجهی	۵۳	۶۵	۵۹	۱۶۱۵۲۵	۱۳۸۰۱۸	۱۴۹۷۷۱۵	ریسک	دو وجهی
۲۹	توسعه فرهنگ ورزش	تنظیم کننده		۵۱	۵۴	۵۲٫۵	۱۳۸۷۶۵	۱۳۳۵۵۳	۱۳۶۱۵۹	تنظیم کننده	
۳۰	سالم پیر شدن	ریسک	دو وجهی	۵۳	۵۴	۵۳٫۵	۱۴۵۳۷۱	۱۳۶۷۴۳	۱۴۱۰۵۷	ریسک	دو وجهی
۳۱	سن یک عدد است	مستقل	گسسته	۵۰	۵۰	۵۰	۱۲۷۸۳۲	۱۳۲۲۷۴	۱۳۰۰۵۳	مستقل	گسسته
۳۲	وضعیت بهداشت و سلامت	خروجی	وابسته	۵۳	۴۶	۴۹٫۵	۱۲۱۲۶۲	۱۳۸۶۷۳	۱۲۹۹۶۷٫۵	خروجی	وابسته
۳۳	توسعه فناوری	مستقل	گسسته	۵۰	۴۳	۴۶٫۵	۱۱۶۶۳۶	۱۲۹۱۲	۱۲۳۱۷۴	مستقل	گسسته
۳۴	آموزش مؤثر	ریسک	دو وجهی	۵۷	۸۴	۷۰٫۵	۲۱۳۹۲۰	۱۴۷۸۶۷	۱۸۰۸۹۳٫۵	ریسک	دو وجهی
۳۵	همکاری و دریافت ایده از خارج مرزها	ورودی	تأثیرگذار	۴۷	۶۶	۵۶٫۵	۱۶۴۲۶۴	۱۲۰۳۵۲	۱۴۲۳۰۸	ورودی	تأثیرگذار
۳۶	تجزیه و تحلیل فرصت‌های ساخت یافته و راهبردی	اهرمی	مستقل	۳۸	۴۰	۳۹	۱۰۵۳۷۰	۹۷۲۴۱	۱۰۱۳۰۵۵	اهرمی	تاثویه
۳۷	شناسایی روندهای آتی و تأثیرگذار	ورودی	تأثیرگذار	۳۹	۷۶	۵۷٫۵	۱۹۳۴۴۸	۹۹۰۲۴	۱۴۶۲۳۶	ورودی	تأثیرگذار
	جمع			۱۸۵۲	۱۸۵۲	۱۸۵۲	۴۷۴۷۵۵۴	۴۷۴۷۵۵۴	۴۷۴۷۵۵۴	شرط	دو وجهی

نمودار ۱ مختصات (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) هر یک از متغیرها را در سطح ۵ درصد نشان می‌دهد. در تحلیل تأثیرگذاری مستقیم عوامل، در سطح ۵ درصد نوزده عامل از قبیل عوامل بودجه دولتی، سن یک عدد است، یادگیری، تمرکز بر جریان‌ات و روندهای اثرگذار، سوادآموزی، مهارت‌های فردی، شبکه‌های اجتماعی، اورگونومی خانه‌های سالمندان، آموزش مؤثر، امنیت شغلی، توسعه فناوری، سالم پیر شدن، اصلاحات سیستم بازنشستگی، تغییرات جمعیتی و اتفاقات محیطی، بهره‌گیری از استعدادها و پتانسیل‌های فکری موجود در کشور، انصاف در ارائه خدمات، بومی‌سازی مدل‌های موفق سالمندی، عدالت اقتصادی شدیدترین تأثیرگذاری مستقیم را دارند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

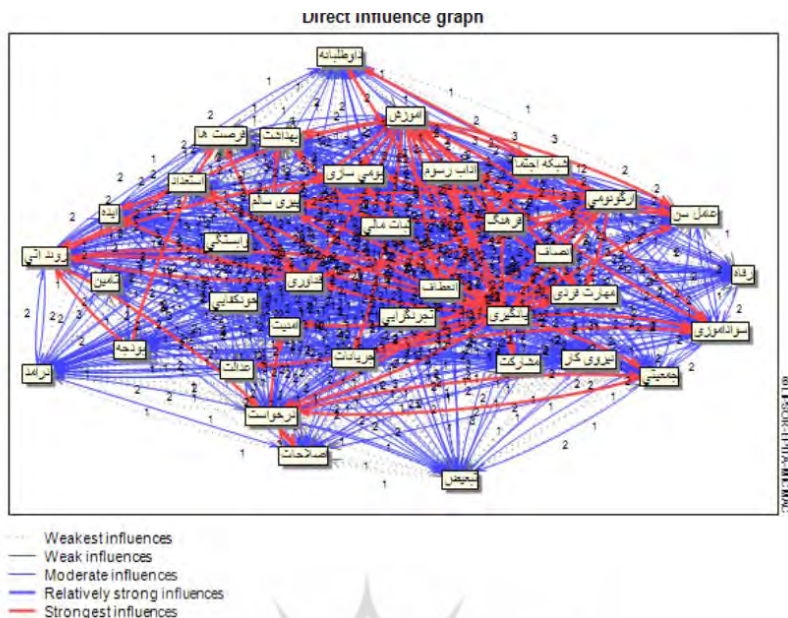

نمودار ۱. شدت ارتباط در تاثیر گذاری در سطح ۵ درصد

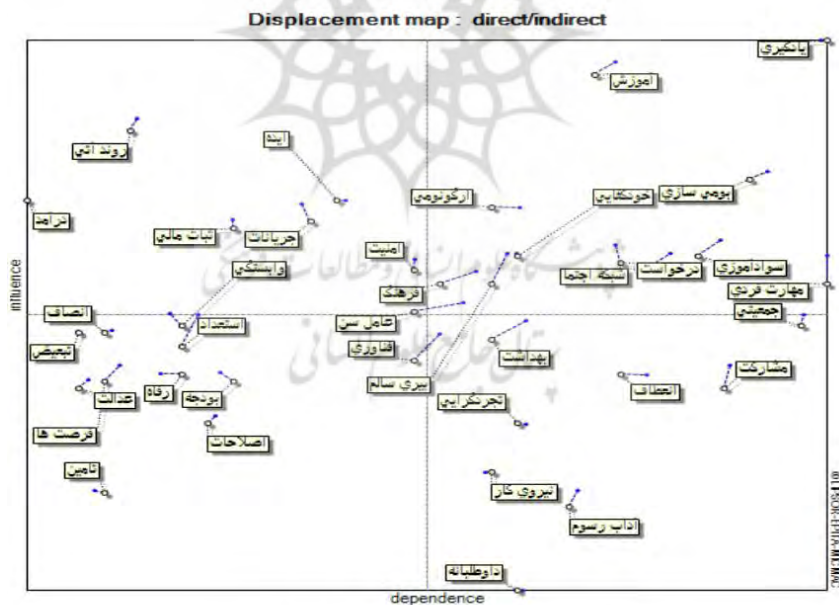
در سطح ۱۰۰ درصد از کل رابطه‌های قابل ارزیابی بین آنها مشخص می‌گردد که همه ۳۷ عامل شناسایی شده توسط گروه خبرگان دارای تأثیرگذاری مستقیم هستند. این امر نشان می‌دهد که کلیه عوامل شناخته‌شده توسط تیم خبرگان مورد اجماع و به‌عنوان یکی از پیشران‌های تدوین بسته خط‌مشی برای بهبود تصویر سالمندان به ورزش در افق ۲۰۵۰ است. در نمودار زیر وضعیت عوامل مورد تحلیل نشان داده شده است.

همچنین نمودار ۲ نشان‌دهنده جابه‌جایی پیشران‌ها و متغیرهای کلیدی در آینده کوتاه‌مدت است. به‌عنوان مثال نرخ وابستگی از ناحیه چهار، تمایل به حرکت به سمت ناحیه یک دارد. یعنی حرکت متغیر از محدوده کاملاً مستقل و جدا از سیستم به سمت متغیری است که بیشترین میزان تأثیرگذاری و کمترین میزان تأثیرپذیری را دارد. پس این متغیر توانایی تبدیل شدن به یک متغیر استراتژیک را دارد؛ یا حرکت متغیر پیری سالم، از ناحیه یک به منطقه پنج، نشان می‌دهد در آینده کوتاه‌مدت بتواند تبدیل شدن به یک متغیر مستقل را دارد.

بهبود تصویر سالمندان ایران ۲۰۵۰ به آینده، مبتنی بر سناریو/۲۴۹

نمودار ۲. تاثیرگذاری مستقیم متغیرها در سطح (۱۰۰ درصد) منبع یافته‌های پژوهش

شکل ۵. میزان جابه‌جایی عوامل در تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم

دو فصلنامه آینده‌پژوهی ایران، سال چهارم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸

شکل ۵ نرخ جابه‌جایی بین عوامل مستقیم و غیر مستقیم را نشان می‌دهد. در تحلیل نهایی از میان ۳۷ عامل تأثیرگذار در تصاویر آینده، ۲۰ عامل به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر تصاویر آینده سالمندان انتخاب گردید و با ۲۰ عامل کلیدی ماتریس اثرات غیرمستقیم مقایسه گردید که نشان می‌دهد از بین عوامل کلیدی در دو ماتریس، ۱۲ عامل با تغییر در رتبه در هر دو ماتریس عوامل تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم، تقریباً در همان مناطق تکرار شده‌اند. از این‌رو ۱۲ عامل یادگیری فردی و سازمانی، آموزش مؤثر، بومی‌سازی مدل‌های موفق سالمندی، مهارت‌های فردی، شبکه‌های اجتماعی، فراگرد توزیع درآمد و ثروت، تغییرات جمعیتی، تغییرات در آداب و رسوم، نیروی کار، ثبات مالی، تجردگرایی و انعطاف‌پذیری فردی به‌عنوان پیشران‌ها و عوامل کلیدی تأثیرگذار بر تصاویر آینده سالمندان ایران، شناسایی شده و به‌عنوان عوامل مبنا معرفی می‌شوند. همچنین در این بین عوامل ریسک: شامل یادگیری فردی و سازمانی، آموزش مؤثر و بومی‌سازی مدل‌های موفق سالمندی هستند.

۵- تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

بر اساس آنچه تا کنون گفتیم، هنر غافلگیر نشدن در هنگام رویارویی با آینده، مستلزم شناخت درست و دقیق آینده از لحظه هم‌اکنون است؛ گرچه حتی با تدوین دقیق‌ترین سناریوها نسبت به آینده، نباید نسبت به آن اطمینان کامل داشت. بدین منظور برنامه‌ریزی سناریویی، شرایطی را برای تفکر آشکار در مورد پیچیدگی‌های آینده، فراهم می‌آورد تا برنامه‌ریزان با یک زبان مشترک در مورد این عوامل به گفت‌وگو بنشینند و آنها را تشویق می‌نماید در مورد تعدادی از داستان‌های احتمالی فکر نمایند و به طور مداوم در مورد تصمیمات کلیدی، آگاهی کسب کنند. (گودت، ۱۹۸۷) از این‌رو با توجه به عمق و وسعت دید حاکم بر این دانش، مهم‌ترین مخاطب بهره‌گیری از دانش مطالعات آینده و برنامه‌ریزی سناریویی، دولت‌ها هستند. (گواهی و بابایی، ۱۳۹۶)

بنابراین، شناسایی پیشران‌ها و عوامل کلیدی و سنجش پیچیدگی‌های بین آنها بخش مهم و قابل توجهی از کار تدوین سناریو است که در این پژوهش به آن پرداخته شد. بر این اساس در طی فرایند شناسایی و تحلیل اثرات متقابل عوامل کلیدی و تأثیرگذار بر تصاویر آینده سالمندان، مبتنی بر سناریو، براساس تحلیل ظاهری سیستم در شکل ۳ و ۴ نشان از ناپایداری سیستم داشت. ۳۷ عامل در این سیستم مورد تحلیل قرار گرفتند که از این تعداد، پنج متغیر در ناحیه یک؛ هشت متغیر در ناحیه دو؛ شش متغیر در ناحیه ۳؛ ده متغیر در ناحیه ۴ و هشت متغیر در ناحیه ۵ قرار داشتند. از این‌رو ضمن بررسی متغیرها حدود ۱۷ متغیر به دلیل قرارگیری در محیط مستقل و فاقد تأثیرپذیری و تأثیرگذاری کنار گذاشته شدند و ۲۰ عامل را نرم‌افزار

بهبود تصویر سالمندان ایران ۲۰۵۰ به آینده، مبتنی بر سناریو/۲۵۱

Micmac به عنوان عوامل کلیدی و تأثیرگذار اولیه شناسایی کرد. پس از تحلیل این عوامل و مقایسه دو ماتریس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل مستقیم و ماتریس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل غیر مستقیم، هشت عامل دیگر از خروجی این ماتریس حذف گردید و در نهایت، با تحلیل نقشه‌ها و جداول ماتریس، ۱۲ عامل به عنوان عوامل و پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر تصاویر آینده سالمندان شناسایی شد (مشاهده جدول ۵). همچنین تیم تحقیق معتقد به افزودن ردیف چهارم به جدول به عنوان عوامل خود تنظیمی بود که پس از انجام مقایسه بین ماتریس‌های تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل مستقیم و غیرمستقیم در شکل ۳ و ۴، به جدول افزوده شد، که در جای خود قابل بحث است.

جدول ۷ پیشران‌ها و عوامل کلیدی تأثیرگذار بر آینده سالمندان

گروه اول	ثبات مالی				فراگرد توزیع درآمد و ثروت	
گروه دوم	یومی سازی مدل‌های موفق سالمندی				مهارت‌های فردی	شبکه‌های اجتماعی
گروه سوم	تغییرات در آداب و رسوم				انعطاف پذیری فردی	
گروه چهارم	خودکفایی	توسعه فناوری	امنیت شغلی	وضعیت بهداشت و سلامت	توسعه فرهنگ ورزش	تغییرات جمعیتی
					نبروی کار	آموزش مؤثر
					تجردگرایی	سالم پیر شدن

۵-۵۱ ناحیه اول (Input variables)

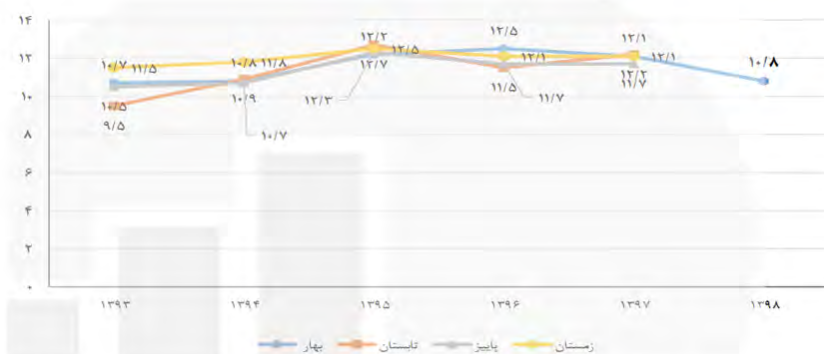
با توجه به ناحیه اول دو متغیر «ثبات مالی» و «فراگرد توزیع درآمد و ثروت» خروجی نهایی این ماتریس هستند. همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد متغیرهای این ناحیه بیشترین میزان تأثیرگذاری و کمترین میزان تأثیرپذیری را در سیستم دارند و در پویایی سیستم مؤثرند و تعیین‌کننده رفتار سیستم می‌باشند. همچنین با برنامه‌ریزی مناسب روی این متغیرها می‌توان تأثیر آنها را بر دیگر متغیرها متصور شد و در نهایت وضعیت احتمالی این متغیرها، تعیین‌کننده وضعیت احتمالی بسیاری دیگر از متغیرهای تأثیرگذار بر آینده سالمندان است. ثبات مالی از مهم‌ترین مؤلفه‌های این گروه است. در یک سیستم ساده، ثبات مالی به شرایطی گفته می‌شود که بحران‌های مالی، سیستم اقتصادی یک کشور را با بحران روبه‌رو نکند. در واقع سیستم بی‌ثبات، تحت تأثیر ناگهانی و سریع عوامل متعددی از جمله نرخ‌های بهره کوتاه‌مدت و دارایی‌ها (زمین، سهام و ...)، ورشکستگی و سقوط مؤسسات مالی و اعتباری قرار می‌گیرد. زارعی (۱۳۹۷) معتقد است، ثبات مالی به شدت وابسته به تعامل دوسویه حاکمیت و بخش مالی کشور است؛ به این نحو که اعتبار حاکمیت، مبنایی بر بخش تضمین مالی کشور محسوب می‌شود. همین‌طور، بخش مالی ضمانتی بر جریان ورود جریان اعتبار به بخش واقعی اقتصاد یک کشور و همچنین یک منبع مالی دولتی محسوب می‌شود و این متغیر، تأثیر بسیار زیادی بر روند و پویایی سیستم دارد.

۵-۰۲ ناحیه دوم (Intermediate variables)

در این ناحیه متغیرهایی از قبیل «آموزش مؤثر»، «بومی‌سازی مدل‌های موفق سالمندی»، «مهارت‌های فردی»، «شبکه‌های اجتماعی» و «یادگیری فردی و سازمانی» حاکم است. متغیرهای این سیستم از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بسیار بالایی برخوردارند، پویایی و پایداری سیستم را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند و به دو دسته متغیرهای ریسک و هدف تقسیم می‌شوند. از بین این متغیرها، دو متغیر آموزش مؤثر و یادگیری فردی و سازمانی، متغیرهای ریسک بوده و ظرفیت بسیار بالایی را برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی دارا هستند و سایر متغیرها در گروه هدف قرار داشته و در تکامل سیستم مؤثرند. نظام آموزش یک کشور بی‌شک یکی از محوری‌ترین و تعیین‌کننده‌ترین نهادهای اجتماعی در توسعه آن کشور محسوب می‌شود و در بین سایر نهادهای اجتماعی و اقتصادی پرچالش‌ترین و قدیمی‌ترین آن به حساب می‌آید. (همتی و همکاران، ۱۳۹۴) براساس نتایج تحقیقات پتروسا (Petrusa) و همکاران (۲۰۱۶) یک سیستم یادگیرنده، یادگیری و توسعه مهارت‌های فردی و سازمانی افرادش را قبل از ورود به شرایط عدم قطعیت، به آنها داده و آمادگی لازم را برای ورود آنها فراهم می‌کند. درواقع مهم‌ترین رویداد در ایجاد سازمان یادگیرنده، فرایند یادگیری است که به شکلی نظام‌مند و هدفمند، مدیریت می‌شود و بخش اعظمی از آن را می‌توان به سبب ظهور شبکه‌های اجتماعی دانست که زمینه‌ساز تحول و تغییرات شگرفی در دنیای کنونی شده است و سبب پیوند بین نقاط سرتاسر جهان به یکدیگر شده است (بخشی پریخانی و همکاران، ۱۳۹۷).

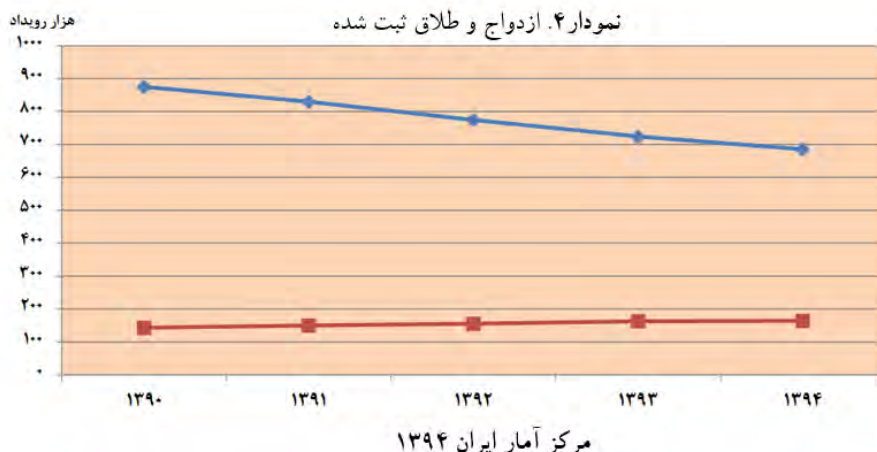
۵-۰۳ ناحیه سوم (resultant variables)

همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، عوامل این محور شامل متغیرهایی است که از میزان تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بالایی برخوردارند و در این سیستم شامل «نیروی کار»، «تغییرات در آداب و رسوم»، «انعطاف‌پذیری فردی»، «تغییرات جمعیتی»، و «تجردگرایی» است. اولین گزینه در این ماتریس، اشتغال و بیکاری است که از جمله موضوع‌های مهم اقتصاد هر کشوری است، به گونه‌ای که افزایش اشتغال و کاهش بیکاری، به‌عنوان یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی جوامع تلقی می‌شود. نرخ بیکاری از شاخص‌هایی است که برای ارزیابی شرایط اقتصادی کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد. براساس نتایج آمارگیری در بهار ۱۳۹۸، بررسی نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر نشان می‌دهد که ۱۰,۸ درصد از جمعیت فعال، بیکار بوده‌اند. همچنین براساس فاصله اطمینان ۹۵ درصد نرخ بیکاری کل کشور بین ۱۰,۴ درصد تا ۱۱,۲ درصد با نقطه مرکزی ۱۰,۸ درصد به دست آمده است. بدین معنی که نرخ بیکاری کل کشور را در بر می‌گیرد. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸) مشاهده نمودار ۳.

نمودار ۳. تغییرات نرخ بیکاری در فصول متوالی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۸

درخصوص تجردگرایی، گفتنی‌ها و ناگفتنی‌های بسیاری وجود دارد که در این مقاله جایی برای بحث آن نیست. با این حال به نظر می‌رسد، تغییرات اجتماعی - اقتصادی، تغییر در آداب و رسوم و دنیای مدرن و بسیاری از هنجارها و ارزش‌های ایران قدیم، مثل ازدواج تغییر کرده است. گرچه این مسئله تنها مربوط به ایران نمی‌شود، بلکه بسیاری از کشورهای جهان با این مسئله روبه‌رو بوده‌اند. مثلاً فرانسه اولین بار بحران مربوط به تجردگرایی را در دهه ۱۹۶۰ مطرح کرد. (سفیری و شهنواز، ۱۳۹۴) براساس تحقیقات انجام‌شده در ایران، ۱۵ مقوله کلی برای این مسئله وجود دارد که برخی از آنها متناسب با موضوع تحقیق حاضرند و از آن میان می‌توان به تجردگرایی به دلایلی از جمله تحصیلات و بازاندیشی فرصت‌های فردگرایانه، واکاوی شکست دیگران، ترس از طلاق، اعتمادناپذیری و متعهد نبودن در طرف مقابل، جهاز و ملزومات مربوط به زندگی، بازتولید فرهنگی مشقت‌بار و درآمد و تمکن مالی اشاره کرد (باقری و همکاران، ۱۳۹۸) در نمودار ۴ بخشی از سیر ازدواج و طلاق در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ آورده شده است.

۵-۴- عوامل ناحیه چهار

گرچه این عوامل از سوی خبرگان پژوهش به عنوان پیشران‌ها و عوامل کلیدی شناسایی نشدند، با این حال، این عوامل به دلیل خاصیت خودتنظیمی که دارند، توانایی ادغام و گرایش به هر سه ناحیه دیگر را دارند و این عامل سبب اهمیت آنها شده است.

۶- نتیجه‌گیری

آنچه در این پژوهش به آن پرداخته شد، شناسایی عوامل کلیدی تأثیرگذار بر تصاویر آینده سالمندان، جهت دستیابی به سناریو بود. با توجه به پویای محیطی انجام‌شده در پژوهش، آنچه در سال‌های اخیر در حوزه برنامه‌ریزی برای سالمندان انجام شده است، به دلیل جزیره‌ای بودن تفکر ناظر بر تهیه آنها، نبود توجه دقیق برای منابع مورد نیاز، بی‌توجهی به روند تحولات آینده، مسائل و مشکلات عدیده زمان حال و مطرح نبودن آینده و توجه صرف به سالمندان ناتوان و بی‌توجهی به شرایط زمینه‌ای کشور در بحث سالمندی جمعیت، نتوانسته زمینه‌ساز زیرساخت‌های مناسبی برای آینده سالمندان باشد. با این حال آنچه مسلم است و براساس نتایج و پیشران‌های احصاشده در پژوهش، همراه شدن سالمندی جمعیت با خدمات مبتنی بر آموزش تندرستی و سلامت از طریق فعالیت‌های ورزشی، به خلق ثروت عظیمی کمک خواهد کرد، این نتیجه با یافته‌های پژوهش گوهری و همکاران (۲۰۱۶) همسو است.

با توجه به اینکه در این پژوهش و در نهایت، ۱۲ عامل از نظر خبرگان به عنوان کلیدی مؤثر بر تصاویر آینده سالمندان استخراج گردید. لازم به ذکر است عوامل تأثیرگذار عواملی هستند که از محدوده تصمیم‌گیری دولت‌ها خارج هستند و در مقابل عوامل تأثیرپذیر عواملی هستند که تقریباً نتیجه تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی‌ها هستند. برپایه نتایج پژوهش

عواملی از قبیل ثبات مالی، وابستگی به بودجه دولت، فراگرد توزیع درآمد و ثروت، دریافت ایده از خارج از مرزها و توجه به جریانات تأثیرگذار، در گروه عوامل «اثربخیز» هستند و عواملی از قبیل آموزش و یادگیری فردی و سازمانی جزء «عوامل ریسک» محسوب شده و ظرفیت بسیار بالایی برای تبدیل به عوامل کلیدی برخوردارند و عواملی از قبیل شبکه‌های اجتماعی و خودکفایی، بومی سازی مدل‌های موفق سالمندی، سواد آموزی، توسعه مهارت‌های فردی و شبکه‌های اجتماعی جزء «عوامل هدف» طبقه بندی شده که میزان تأثیرپذیری آنها بیش از تأثیرگذاری شان می‌باشد با برنامه‌ریزی و اعمال تغییرات بر آنها، توانایی دستیابی به اهداف سیستم میسر می‌شود. در تحلیل نتایج این بخش نیز باید گفت، عواملی از جمله یادگیری فردی و سازمانی و آموزش مؤثر در کانون توجه خبرگان قرار داشته و در شمال شرقی‌ترین ناحیه در ماتریس جای گرفتند. تدقیق و بررسی در خصوص این عوامل که هم در هر دو ماتریس تأثیرگذاری - تأثیرپذیری مستقیم و غیر مستقیم، تقریباً در همین ناحیه قرار گرفته بودند، جای بحث دارد. برپایه نتایج پژوهش، یادگیرنده موفق (فرد یا سازمان) کسی است که می‌تواند در پاسخ به خواست‌های متنوع محیطی، کاربست دانشی خود را به راحتی سازماندهی کرده و بکار ببرد. همچنین یادگیرندگان برای به دست آوردن این انعطاف پذیری شناختی باید پیچیدگی کامل مسائل را درک کنند و به دفعات فضای مسئله را بررسی کنند تا ببینند چگونه تغییر در متغیرها و اهداف می‌تواند فضا را تغییر دهد. اینکه فرد یا سازمان چگونه بتواند این سازگاری را به انجام برساند، به عقیده محققین تا حد زیادی به هوش آینده پژوهی آنها بر می‌گردد و تابعی از شیوه بازنمایی دانش و فرایندهایی است که قبلاً بر پایه وسعت دید آینده‌نگرانه، ضمن طراحی و تحلیل آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب در قالب تدوین سناریو به آن دست یافته‌اند. برخی از عوامل دیگر نیز از قبیل تجردگرایی، نیروی کار، وضعیت بهداشت و سلامت نیز، به نظر می‌رسد با وجود پتانسیلی که دارند تا رسیدن به جایگاه تأثیرگذاری قوی فاصله زیادی دارند. این یافته نیز با یافته گوه‌ری و همکاران (۲۰۱۶) همسو می‌باشد. همچنین مفهوم آموزش و توانمندسازی در دو حالت آموزش‌دهندگی و آموزش‌گیری و توانمند شدن، در زمینه‌سازی و سیاست‌گذاری برای آینده سالمندان بسیار پراهمیت است. این آموزش می‌تواند در ابعاد مختلف قرار گیرد، برای خود سالمندان آینده در زمینه توانمندسازی فردی و در زمینه تربیتی آنها برای نسل‌های آینده به جهت آموزش تاکید و احترام به سالمندان و نه تکیه صرف بر دستاوردهای دوره زندگی و جایگاه اجتماعی و برای سیاست‌گذاران جهت چیدمان بستر سلامتی (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۱۵).

در پایان با توجه به نتایج پژوهش باید گفت: دید تحلیلی داشتن نسبت به تجارب سایر کشورها، تا حد زیادی دید آینده‌نگری را در آنها فعال می‌کند. همچنین برپایه نتایج پژوهش،

ترسیم تصاویر آینده و داشتن دید بلندمدت و آینده‌نگارانه به شکل‌گیری اقدام‌های افراد کمک فراوانی می‌کند، به تعبیر روشن‌تر، افراد یا تلاش می‌کنند خود را با آنچه گمان می‌کنند روی خواهد داد، سازگار کنند یا به گونه‌ای رفتار می‌کنند که آینده دلخواه خود را بسازند که این یافته نیز با نتایج آرین (Arianne) و همکاران (۲۰۱۶) همسو است. یکی از نتایج این ترسیم، تفاوت قائل شدن بین دیدگاه‌های متفاوت در خصوص «پیری» و «سالمندی» به دلیل کاهش سلامت عمومی است. گزینه‌هایی مانند سیگار کشیدن، رژیم غذایی نامناسب و نپرداختن به فعالیت بدنی می‌تواند (در مقابل سالمندی موفق) تبدیل به سالمندی ناموفق شود. (Olson & Shultz, 2019) بنابراین با توجه به اینکه توانمندی در دوران سالمندی، نشئت گرفته از نحوه گذران دوران جوانی است و به پویایی حرکتی جسمانی در دوران میانسالی و جوانی بستگی دارد. این نتیجه با یافته‌های تین (Tian) و همکاران (۲۰۱۷) سازگار است. با توجه به اینکه افزایش جمعیت سالمند، هزینه‌های زیادی را به بدنه درمان و خدمات اجتماعی وارد می‌کند، بی‌توجهی به عوامل خروجی این تحقیق نیز نمی‌تواند یاری‌رسان مناسبی برای کاهش این هزینه‌ها باشد. در مجموع با تحلیل عوامل کلیدی استخراج‌شده در این پژوهش، به نظر می‌رسد نبود تعداد قابل توجهی فاکتور با شدت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری قوی و پراکندگی سیستم، نشان از این دارد که تصاویر آینده سالمندان ایران تنها به چند عامل مهم بستگی نداشته و عوامل بسیاری هستند که شاکله این تصویر را ترسیم می‌کنند. در پایان با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود سازمان‌های ذی‌ربط در امر سالمندان با احترام، اتحاد و ارتباط بیشتری با هم به تبادل نظر و همکاری بپردازند و دید آینده‌نگری را در خود و سازمانشان تقویت نمایند؛ چرا که سازمان‌ها می‌توانند مدیریت مبتنی بر آشتی داشته باشند به گونه‌ای که تنش‌های حاصل از عدم اطمینان وجود در شرایط را کاهش دهند. این یافته نیز با یافته وانگ (Wang) و همکاران (۲۰۱۹) همخوان است.

طراحی آینده دنیا یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کشورهای توسعه یافته است. این کشورها با طراحی خط‌مشی‌هایی به تصویرپردازی از آینده می‌پردازند. تصمیم‌سازی برای دیگر کشورها، تصمیم‌ها و سیاست‌های آنها را تحت شعاع قرار خواهد داد. ترسیم دیدمان‌های روشن آینده، آگاهی از روندها، پیش‌دستنامه و تحولات و تصمیم‌گیری به‌هنگام، می‌تواند هر جامعه و سازمانی را در یافتن بهترین راه‌ها توان‌تر سازد. در این محیط سرشار از بی‌ثباتی و آکنده از عدم قطعیت، تنها رویکرد و سیاستی که احتمال موفقیت و کامروایی دارد، تلاش برای معماری آینده است. امروزه متأسفانه شاهد خط‌مشی‌گذاری‌هایی هستیم که در آن جنگ، ترور، بیماری، بیکاری، فقر، فساد، فحشا و تبهکاری‌های سازمان‌یافته در آن به امور روزمره تبدیل شده است و تقریباً سبب فاصله گرفتن اکثریت مردم از شادمانی و سلامت جسم و روان شده است (عباسی

بهبود تصویر سالمندان ایران ۲۰۵۰ به آینده، مبتنی بر سناریو/۲۵۷

و همکاران، ۱۳۹۵). پژوهشگر علوم ورزشی علاقه‌مند به آینده‌پژوهی در این پژوهش کوشید تا بر پایه روش‌شناسی شناخته‌شده این رشته از دانش بشری، ضمن شناسایی روندهای اصلی و تحولات نوظهور در این حوزه، زمینه‌های شناسایی بدیل‌ها و چشم‌اندازهای محتمل برای بهبود تصویر سالمندان به ورزش را رصد کند و سناریوهای حاصل از آن را ترسیم نماید، که این مهم در تحقیقات آتی انجام خواهد شد.

پیشنهادهای راهبردی

از آنجا که سناریونویسی یکی از روش‌های مطرح در آینده‌پژوهی است و با توجه به سازگاری آن با حوزه‌های سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌گذاری، می‌تواند ابزار مناسبی برای برنامه‌ریزی باشد. از این رو در پایان با توجه به نتایج پژوهش حاضر و با توجه به شرایط کنونی سالمندان کشور به مدیران سیاست‌گذار پیشنهاد می‌شود:

دولت و سازمان‌های ذی‌ربط در حوزه سالمندان نسبت به عوامل کلیدی شناسایی‌شده در پژوهش، با حساسیت و دقت نظر بیشتری تأمل کنند.

با توجه به عوامل شناسایی‌شده، نسبت به ایجاد تعادل در اضلاع مربع «تاریخ پشت سر گذاشته‌شده»، «تصاویر پیش رو»، «زمان باقی‌مانده» و «منابع در دسترس» دقت فراوانی داشته باشند.

با توجه به دارا بودن اهرم قدرتمند رسانه و شبکه‌های اجتماعی در عصر دیجیتال، در صدد کاهش بار معنای منفی سالمندی جمعیت برآیند. چراکه سالمندان، سرمایه‌هایی هستند با کوله باری از تجربه که می‌توانند الگویی مناسب برای نسل جوان باشند و باید آنان را به عنوان سرمایه دید، نه تهدید.

تربیت نیروهای متخصص در حوزه سالمندی و ورزشی سالمندی، بهره‌گیری از دانش جوانان تحصیل‌کرده در این حوزه و جلوگیری از هرز رفتن دانش و خروج متخصصین ورزشی از کشور نیز به نظر مهم و قابل تأمل است.

نکته‌نهایی که در این تحقیق قابل ذکر است، یکپارچه کردن تلاش‌های افراد متخصص در این حوزه و چاره‌اندیشی درخصوص دو مسئله است: اول مسئله همکاری سازمان‌ها و جریان‌های تأثیرگذار و دوم مسئله هماهنگی بین آنها که محققین از آن به آشتی سازمانی تعبیر می‌کنند.

کتابنامه

۱. باقری، شهلا و همکاران (۱۳۹۸). «برساخت معنایی تأخیر سن ازدواج براساس نظریه زمینه‌ای (مطالعه موردی دانشجویان دختر شهر مشهد)». *زن در توسعه و سیاست* ۱۷ (۱): ۲۷-۴۲.
۲. بخشی‌پریخانی، سمیه و همکاران (۱۳۹۷). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در راهبردهای یادگیری خودتنظیمی و رشد توانایی آینده‌پژوهی دانشجویان. *دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات*، ۲۹ (۱۱۴): ۱-۱۵.
۳. بلالی، مجید (۱۳۹۱). «شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر آینده سازمان صدا و سیما به روش تحلیل تأثیر متقابل روندها». *علوم اجتماعی، پژوهش‌های ارتباطی*. ۱۷ (۳): ۳۷-۹.
۴. خزایی، سعید و همکاران (۱۳۹۴). طراحی الگوی آینده پژوهانه، اسناد سیاست گذاری فناوری انقلاب اسلامی. *دانشگاه بوعلی سینا (همدان)*، ۵ (۱۴): ۱-۲۵.
۵. زارعی، ژاله (۱۳۹۷). «ارزیابی تعامل پایداری بودجه‌ای و ثبات مالی در اقتصاد ایران». *بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست های پولی و ارزی اصلاحات برای ثبات مالی*. تهران: مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما ۲۹ و ۳۰ خردادماه.
۶. سفیری، خدیجه؛ شهنواز، سارا (۱۳۹۴). «بررسی تجرد و هویت با استفاده از نظریه زمینه‌ای». *مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی*. ۴ (۳): ۳۷-۹.
۷. طالبیان، حامد؛ مولایی، محمد مهدی؛ قراری، فریما (۱۳۹۶). تحلیل ساختاری به روش میک مک فازی در آینده‌نگاری راهبردی (مطالعه موردی آینده‌پژوهی ایران، فصلنامه آینده پژوهی ایران، ۱۱ (۲): ۷۵-۱۰۴.
۸. عیوضی، محمد رحیم؛ کشاورز ترک؛ عین‌الله (۱۳۹۲). «نظام برنامه‌ریزی فرهنگی شده در انقلاب اسلامی با رویکرد آینده‌پژوهی». *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*. ۳ (۹): ۲۲-۱.
۹. قلی‌زاده زاوشتی، مهدی و همکاران (۱۳۹۸). «شناسایی قابلیت‌های کلیدی آینده‌نگاری سازمانی در بانک‌ها و موسسات مالی ایران». *آینده‌پژوهی مدیریت*. ۳۰ (۱): ۱-۱۴.
۱۰. کشاورز، عین‌الله (۱۳۹۶). جایگاه تصویرپردازی از آینده در چشم‌انداز ملی بر مبنای آموزه‌های اسلام. *دوفصلنامه آینده پژوهی ایران*، ۲ (۱): ۷۴-۵۵.
۱۱. گواهی، عبدالرحیم؛ بابایی، مینا (۱۳۹۶). «بررسی وضعیت آینده‌نگری در ایران و چند کشور منتخب جهان». *آینده‌پژوهی ایران*. ۲ (۱): ۱-۲۵.
۱۲. محمدپورجباری، مرتضی و همکاران (۱۳۹۵). «شناسایی و تحلیل اثرات متقابل عوامل کلیدی و سنجش میزان پایداری منطقه‌ای با رویکرد آینده‌نگاری راهبردی مطالعه موردی: استان خراسان شمالی». *جغرافیا و پایداری محیط*، ۶ (۳): ۱-۱۷.

References

1. Abasi, A., Motazdiyan, R., Miraii, M. (2016). "Investigation the barriers of Public Policy Implementation in Governmental Organizations". **ORMR**. 6 (2):49-69
URL: <http://journals.modares.ac.ir/article-28-2015-en.html>
2. Aggarwal, A. K. (2019). "Opportunities and challenges of big data in public sector. In Web Services: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications", (pp. 1749-1761). **IGI Global**. DOI: 10.4018/978-1-5225-7501-6.ch090.
3. Arianne C. Reis., Carvalho Vieira, m., de Sousa-Mast, F.r (2016). "Sport for Development" in developing countries: The case of the Vilas Olímpicas do Rio de Janeiro". **Sport Management Review**. 19: 107–119. Journal homepage: www.elsevier.com/locate/smr.
4. Bagheri, S., Madahi, J., Lotfi Khachki, T. "Semantic Concept of Delayed Marriage Age Based on Grounded Theory (Case Study: Girl Students in Mashhad)". **Women in Development & Politics**, 2019; 17(1): 43-69. Doi: 10.22059/jwdp.2019.262156.1007456.
5. Bakhshi Parikhani, S., Hamed Nasab, S., Pourshafei, H. "The Role of Virtual Social Networks in Self-Regulatory Learning Strategies and Student Future Student's Student's Development". **Journal of management futurs research**. 2018; 29(114): 1-15.
6. Balali, M. "Identifying Key Factors Affecting Future of IRIB Organization a Cross-Impact Analysis Method". **Communication Research**, 2012; 19(71): 9-37. doi: 10.22082/cr.2012.23375
7. Barcellos, Ekaterina Emmanuil Inglesis; Botura, Galdenoro; Broega, Ana Cristina; Barcellos, Lívia Inglesis; & Moura, Monica. (2019). "The New Concept of Aging: Fitness and Leisure Sporting Apparel Adequacy for the "Ageless" Generation. In N. J. Lightner (ed.), (N. J. Lightner, ed.), *Advances in Human Factors and Ergonomics in Healthcare and Medical Devices*". (pp. 354-366). **Springer International Publishing**.
8. Bishop, P; Hines, A; Collins, T; (2007); "the current state of scenario development: an overview of techniques"; **foresight**; VOL. 9 NO. 1 2007, pp. 5-25
9. Derbyshire, James, and George Wright. "Augmenting the intuitive logics scenario planning method for a more comprehensive analysis of causation." **International Journal of Forecasting**. 33.1 (2017): 254-266.
10. Eitner, S. (1976). "Aspects of health education connected with the process of preparing for old age (author's transl)". **Zeitschrift Fur Alternsforschung**, 31(3), 277-286.
11. Eivazi, M., keshavarz Turk, E. "Culturised planning system in Islamic Revolution with Futures studies approach". **Journal of Studies on Iranian - Islamic City** .2014; 3(9): 1-22.

12. Fahey, L. & Randall, R.M. (1998). Learning from the Future, Competitive Foresight Scenarios, Canada.
13. Gavahi, A., Babayi, M. Futuring in Iran and Some Other Countries. *Journal of Iran Future Studies*, 2017; 2(1): 1-25.
14. Gholizadeh Zavoshti, M., fazli, S., Keshavarz Turk, E., Ebnerasoul, A. "Identification of Key capabilities of Organizational foresight in Banking and Financial Institutions of Iran". *Journal of Iran Future Studies*, 2019; 30(116): 1-14.
15. Godet, M. (2006). "Creating Futures: Scenario planning as a strategic management tool (pp. 280). **Washington, DC: Economica. Economica Brookings diffusion**. <https://doi.org/10.1177%2F1946756718774940>
16. Godet, M. (2006). "Creating Futures: Scenario planning as a strategic management tool (pp. 280). Washington, DC: Economica". **Economica Brookings diffusion**. <https://doi.org/10.1177%2F1946756718774940> .
17. Goharinezhad, S., Maleki, M., Baradaran, H. R., & Ravaghi, H. (2016). "A qualitative study of the current situation of elderly care in Iran: what can we do for the future?" *Global health action*, 9(1), 32156.
18. Gregory M. Fahy· Michael D. West .L. Stephen Coles · Steven B. arris Editors. (2010)."The Future of Aging Pathways to Human Life Extension". **Springer**. DOI 10.1007/978-90-481-3999-6.
19. Keshavarz Turk, E. (2017). 'Imaging of the Future in National Vision on the Teachings of Islam', *Journal of Iran Future Studies*, 2(1), pp. 55-74.
20. Khazaei, S., Heidari, A., Keshavarz Tork, E. "Designing a Future Oriented Model for Technology". *Policy Documents of Islamic Revolution*. 2015; 5(14): 1-25.
21. Mohamadpourjaberi, M., Ebrahimzadeh, I., Rafieian, M., Saed Moocheshy, R. "Identification and Analysis of Cross-Impacts of Key Factors and Assessing the Level of Regional Sustainability with a Strategic Foresight Approach (A Case Study of Northern Khorasan Province)". *Geography and Sustainability of Environment*, 2016; 6(3): 1-17.
22. Noble, Gordon. (2019). "Sustainable Investing in Community Sporting Facilities. In T. Walker, C. Krosinsky, L. N. Hasan, & S. D. Kibsey (eds.), (T. Walker, C. 27- Krosinsky, L. N. Hasan, & S. D. Kibsey, eds.), Sustainable Real Estate: Multidisciplinary Approaches to an Evolving System" (pp. 379-402). **Cham: Springer International Publishing**. https://doi.org/10.1007/978-3-319-94565-1_15
23. Olson, D. A., & Shultz, K. S. (2019). "Lifespan Perspectives on Successful Aging at Work". In Work across the Lifespan (pp. 215-234)". **Academic Press**.
24. Phitayakorn, R., Petrusa, E., & Hodin, R. A. (2016)." Development and initial results of a mandatory department of surgery faculty mentoring pilot program". *The Journal of Surgical Research*, 205(1), 234-237. <https://doi.org/10.1016/j.jss.2016.06.048>.

25. Rialland, A., & Wold, K. E. (2009). "Futures studies: Foresight and scenarios as basis for better strategic decisions. Norwegian university of science and technology: Department of industrial economics and technology management". **Project of innovation in global maritime production 2020 (IGLO-MP 2020)**. Retrieved October 4, 2015.
26. Robyn McCuea Teresa McCormacka James McElnay Alix Alto Aidan Feeney. "The future and me: Imagining the future and the future self in adolescent decision making". **Cognitive Development**. Volume 50, April-June 2019, Pages 142-156. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2019.04.001>.
27. Safiri K, shahanavaz S. "Single woman and Identity: single women over 35 years of city Lahijan Using grounded theory". **Scds**. 2016; 4 (3):9-37 URL: <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-267-en.html>.
28. Schwartz, Peter (1991) "Art Review: Planning for the Future in a World of Uncertainty". **Tehran, Future Science and Defense Technology Research Center**.
29. Talebiyan, H., Mowlae, M., Gharari, F. "Structural Analysis with Fuzzy MICMAC in Strategic Foresight". **Journal of Iran Future Studies**, 2017; 2(1): 75-104.
30. Tian, Qu; an, Yang; Resnick, Susan M.; & Studenski, Stephanie. (2017). "the relative temporal sequence of decline in mobility and cognition among initially unimpaired older adults: Results from the Baltimore Longitudinal Study of Aging". **Age and Ageing**, 46(3), 445-451. <https://doi.org/10.1093/ageing/afw185>
31. Weimer, D. L., & Vining, A. R. (2017). "Policy analysis: Concepts and practice". **Taylor & Francis**.
32. World Health Organization. Physical Activity and Older Adults. http://www.who.int/dietphysicalactivity/factsheet_olderadults/en/. Accessed 24 November 2014
33. Worled health organization. World report on aging and health. **Luxemborg: world Health Organization**; 2015.
34. Yeung E, Müller U, Carpendale JL. "Developmental continuity between social-cognitive skills at age 2 and false belief understanding at age 4". **Cognitive Development**. 2019 Apr 1; 50:157-66.
35. Zarei, Z., Komijani, A. "Identification and Prediction of Banking Crisis in Iran". **Economic Modeling**, 2015; 9(29): 1-23.
36. Zhao, Wenjing; Ukawa, Shigekazu; Kawamura, Takashi; Wakai, Kenji; Ando, Masahiko; Tsushita, Kazuyo; & Tamakoshi, Akiko. (2015). "Health Benefits of Daily Walking on Mortality Among Younger-Elderly Men With or Without Major Critical Diseases in the New Integrated Suburban Seniority Investigation Project: A Prospective Cohort Study". **Journal of Epidemiology**, 25(10), 609-616. <https://doi.org/10.2188/jea.JE20140190>
37. Zolfagharian, M., Walrave, B., Raven, R., & Romme, A. G. L. (2019). "Studying transitions: Past, present, and future". **Research Policy**.